DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 14176

Daugavpils Memorial Book

Le-zekher ḳehilat Dvinsḳ

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY

Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

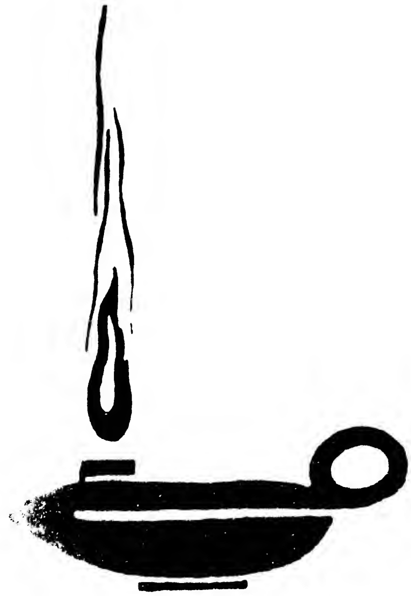
•

Original publication data

TITLE	Le-zekher kehilat Dvinsk / [hukhnah 'a. y. kitot 8/1-8/2, be-hadrakhat ha-morah Tamar Amarant].
IMPRINT	880-02 Ḥefah : Ḥativat benayim "Kiaḥ", 734 [1974]
DESCRIPT	63 p. : ill. ; 24 cm.
SUBJECT	Jews -- Latvia -- Daugavpils. Daugavpils (Latvia) -- Ethnic relations. Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Latvia -- Daugavpils.
ADD'L NAME	Amarant, Tamar.

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

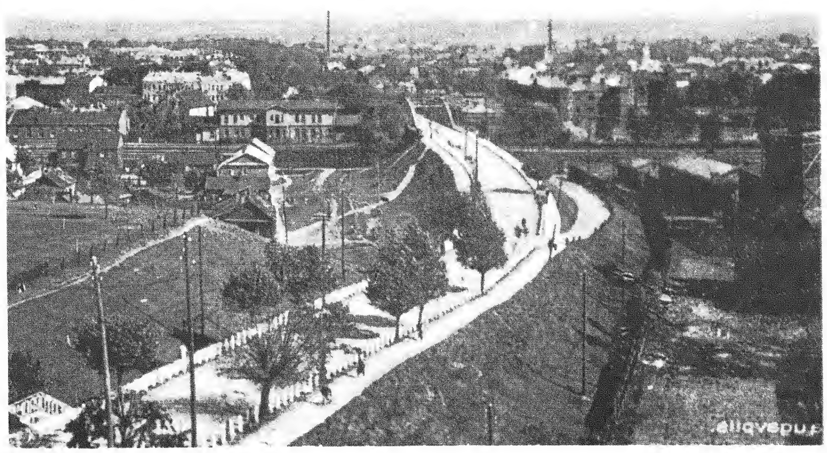
לזכר

קהילת

דבינסק

הוצאת חוברת זאת נסתייעה מקרן **דב אלוני** ז"ל.

חטיבת ביניים **"כיח"** חיפה - תשל"ד

הוחוברת הוכנה ע"י כתות ח/1 - ח/2

בהדרכת המורה תמר אמרנט

עיטור החוברת : גנור עצמון

לוי צבי

דבר ההנהלה

אנו ממשיכים בתפקיד הקדוש של הנצחת קהילות ישראל, שחרבו בשואה.

הפעם בחרה המורה תמר אמרנט ותלמידיה בשעורי "תולדות השואה" להנציח את הקהילה הלאטבית דבינסק.

בדבינסק, כיום ברפובליקה הסוביטית הלאטבית, החלו היהודים להתישב כבר במחצית השניה של המאה ה-18. מקיבוץ יהודי קטן של כמה מאות נפש גדלה הקהילה והגיעה בשנת 1913 ל-56,000 נפש. מלחמת העולם הראשונה הביאה לצמצום הקהילה היהודית בדבינסק ועם תום המלחמה מנתה הקהילה כ-13,000. אעפ"כ היתה זאת קהילה פורחת מבחינה כלכלית ששימשה מרכז תרבותי חשוב ביהדות רוסיה.

הנאצים, שכבשו את דבינסק ב-28.6.1941, מצאו באוכלוסיה הלאטבית שותפים נאמנים לתכניות ההשמדה שלהם.

תוך זמן קצר הושמדה כמעט כל אוכלוסייתה היהודית של דבינסק ועל קהילה יהודית נוספת עלה הכורת.

אתם, תלמידים ותלמידות, שנולדתם בארץ ואת טעמו של הצורר לא ידעתם, הכירו בזכות הגדולה, שהיתה לכם להיוולד במדינה עצמאית, להתחזק בה ולשמור על מדינת היהודים, למען לא יבאו עוד לעולם השטן וחבר מרעיו להשמיד קהילות ישראל.

תודתנו למורה תמר אמרנט ותלמידיה על עבודתם הנאמנה, המתבצעת בשעות שאחרי הלמודים.

היו ברוכים,

אסתר ווייס
הממונה על חטיבת הביניים

ב. יפה*
מנהל ביה"ס התיכון
כל ישראל חברים

* מר בצלאל יפה נפטר ב-17.3.75

יהי זכרו ברוך !

"יד ושם" רשות הזכרון לשואה ולגבורה
הועדה להנצחת קהילות

לגבי תמר אמרנט ולתלמידי ביה"ס כי"ח
שלום רב!

הנני רואה לעצמי חובה נעימה להביע לכם תודתי על המאמץ הרב שהשקעתם במפעל הנצחת קהילת דבינסק.

זכרה של קהילת דבינסק יקר לי במיוחד, כי שהיתי בעיר זו שנתיים כשליח מחלקת החינוך של הועד הלאומי. היה זה לפני ארבעים שנה והיו אלה שנתיים מן השנים היפות ביותר בחיי. מצאתי שם קהילה בגודל בינוני, אולם חיי התרבות היהודית היו שם אז ברום שגשוג. ממשלת לטביה העניקה אז ליהודים אוטונומיה תרבותית רחבה. בתי ספר בלשונות עברית ואידיש שימשו את הנוער היהודי שם והם התקימו על חשבון הממשלה. היו שם תנועות נוער חלוציות וציוניות מכל הזרמים והמפלגות. היו שם בתי-כנסת ובתי-מדרש לרוב. חיי התרבות של יהודי דבינסק היו תוססים ביותר. שליחים רבים מישראל בקרו בשנתיים אלה בדבינסק. ביקוריהם של ביאליק ושל נתן ביסטריצקי בעיר זו השאירו רושם בל ימחה על הנוער היהודי אז.

כמעט שלא היה צעיר יהודי שלא השתייך לתנועה כלשהי. מחניכי בתי-הספר בעיר הזאת עלו לארץ מאות חלוצים. רבים מהם חיים עד היום בקיבוצים כפר גלעדי, כנרת, אפיקים ועוד.

החוברת שאתם מוציאים לאור ומפעל ההנצחה שלכם עוררו בי זכרונות טובים מחד וצער גדול על שקהילה מפוארת זו הושמדה.

יישר כוחכם על עבודתכם!

י. ארני

מגילת־הנצחה

בית־הספר "כל ישראל חברים" ב־ חיפה בםדינת ישראל

מצהיר בזה חגיגית, כי ביום י"ג לחודש אלול תשל"ג קיבל עליו את המשימה הקדושה

להנציח את קהילת דבינסק (בארץ לטביה)

שנחרבה בשנות השואה על ידי קלגסי הנאצים הטמאים וגרוריהם.

תלמידי בית הספר, בשיתוף עם הרשויות החינוכיות ועם ארגוני הקהילה בארץ ובתפוצות, ובעזרת הוועדה הארצית להנצחת הקהילות שעל יד יד־ושם בירושלים, יעשו כמיטב יכולתם וימשיכו בפעולה שהחלו בה להעלות לזכר עולם את הקהילה הנ"ל בחייה ופעלה, עד לשואה וכן בסבלה, מאבקה וכליונה בתקופת החורבן.

על החתום:

מנהל(ת) בית הספר [illegible] מחנך(ת) הכיתה [illegible]: תמר אורנשטיין

שמי התלמידים המנציחים: א) [illegible] ב) [illegible] ג) [illegible]

ב"כ ארגון הקהילה: א) ב) ג)

מגילה זו נתקבלה ביד ושם למשמרת עולם.

תלמידים יקרים

בדחילו ורחימו אנו ממשיכים במפעל הקדוש של הנצחת קהילות, מפעל שהוחל בו בשנת תשכ"ד.

הפעם, אנו מנציחים קהילת דבינסק, קהילה לטבית ערה ויוצרת לפני מלחמת העולם השניה, שדודה, דוויה וכבויה אחרי המלחמה, שעלה בגורלה לאבד את בני הקהילה. משרידיה המעטים נסיתם לדלות ידיעות עליה. קהילות פולין, ליטא, לטביה, נפלו בשלב האחרון של מזימת הנאצים לפתור את בעית היהודים בחיסולם המוחלט.

הכוח שהניע את הנאצים להוציא לפועל פשע זה, שאין לו אח ודוגמא, נובע מהאידיאולוגיה שלהם, שלפיה כל יהודי הוא אויב נצחי ורב עצמה. הקומנדו הגרמני נעזר ביחידות מקומיות של לטים, אסטונים, ליטאים, פולנים ואוקראינים ובמשטרה המקומית של הארצות הכבושות בידיהם. שיטת ההסוואה והרמיה הצליחה להוליך שולל את היהודים עד הרגע האחרון של חייהם.

הושמדו אלפי קהילות על אנשיהן, מוסדותיה ותרבותן: על ידי פעולת הנצחה אנו יוצרים קשר ומגע ביניכם, שלא ידעתם את השואה, לבין תוכן החיים היהודי בגולת אירופה לפני ההשמדה.

בעבודתכם זו אתם מקימים מצבת עולם לקדושי חללי הקהילה.

עבודה זו ממחישה לכם את הגורל היהודי ותחושת השותפות וההזדהות אתם.

תהיו ברוכים, ותשמש חוברת זאת זכרון עד לאלה שאינם עוד אתנו.

מורתכם תמר אמרנט

פתח הדבר

השואה - איזו מלה - מפלצת: איזו תופעה זועתית, איזה חתך עמוק בבשר החי של עמנו - ואיזה דכאון לאנושות.

ילדי ישראל שנולדו וגדלו כאן על אדמת ישראל, במדינת ישראל עדים לתחיה ולתקומה, תוהים בשעורים על קנקנה של אותה שואה.

מנסים הם לפענח את התעלומה השטנית, לתפס את הבלתי ניתן לתפיסה.

מידי פעם משחזרים את עברן ואורח חייהן של קהילות קדושות, זכרונן לברכה, שהגרזן הנאצי כרת. ואחרי כן זממו הסוביטים לעקור משורש את זכרן.

""יבואו על הברכה והתודה תלמידי בית-הספר "כל-ישראל חברים" בחיפה אשר הדליקו נר נשמה לקהילת עיר מולדתנו, עיר נעורינו, העיר בה נטמנו יקירינו בקברי אחים ענקיים.

יישר כוחה של המורה תמר אמרנט, הרוח החיה של המפעל הקדוש להנצחת קהילות ישראל.

תודתנו הלבבית להנהלת בית-הספר עבור העידוד והסיוע.

יוצאי דבינסק בארץ.

הנצחת קהילת דבינסק
במשך שנת תשל"ד.

אתה מעמיק בהנצחת קהילה על ידי עיון בחייה, אופיה, אישיה.
אתה מראיין אנשים, שרידי הקהילה ואתה לומד על קהילה תוססת, יוצרת, פעילה, חיה ונושמת.

קהילה, שפיתחה מוסדות תרבות וחברה לתפארת, שהתגאתה במעשיה היום-יומיים הערים, עד שאתה מגיע לתקופת השואה הנוראה שהורידה לטמיון את הקהילה על אנשיה, נשיה וטפה.

ואתה עומד ותוהה !

היתכן כדבר הנורא הזה ?

היתכן לשרף אנשים חיים בכבשנים, לזרק טף עוללים ונשים לקבר אחים והעולם שותק ?

זועתית היא השתיקה בעיני נער כמוני, המתבגר בעולם זה, הלומד על עבר עמו ואינו משלים עם מה שקרה.

הזועה חודרת לעצמותי ודורשת: ח ק ר ו ח ד ר לשרשי תקופה זו, למד מהעבר ל ק ח ל ע ת י ד.

יהי זכרם של קרבנות השואה - ברוך !

עצמון גנור
כתה ב/2.

ק ה י ל ת   ד ב י נ ס ק

הנציח ביה"ס כי"ח -חטיבת ביניים חיפה
לבנה הלל כתה ח'

הופיע בקובץ ל"זכרם" י"א מטעם "יד ושם" הרהורים.

השנה אנו עוסקים בהנצחת קהילת דבינסק-דינבורג שבלטביה. עם התעמקות בנושא הקהילות המפוארות באירופה שהיו ואינן עוד. מפעפעת בי שנאה לחיה הנאצית, שיכלה בצורה אכזרית וברברית להשמיד שליש מעמנו. כיצד יכול עם להגיע לדרגה נבזית כזו ולירות באנשים כמו שיורים בכלב שוטה?

מוחי אינו יכול לתפוס זאת. יותר ויותר אני מרגישה שאסור לנו לשכוח מה שהיה: "זכור את אשר עשה לך עמלק!" המלים מהדהדות בתוכי ולא נותנות מנוח. אני לומדת על הקהילה ומרגישה רחמים לקרבנות שוא אלה, שהיו אחי ואחיותי בגולה. אני מרגישה את עצמי כחולייה בעם הזה, שנרדף על צווארו עקב היותו יהודי. אני מרגישה רחמים לילדים הקטנים, שטרם הספיקו לחיות וכבר יד הקלגסים הנאצים רצחה אותם.

אני כאילו חיה את חיי הקהילה, עליה אני לומדת, שומעת, רושמת וקולטת. אני מנסה להעמיד עצמי במקומם וחושבת, כיצד הייתי אני נוהגת? ההייתי בורחת מהגיטו? ההייתי מצטרפת לקבוצות לוחמים-נוקמים? ואולי הייתי מסתתרת על מנת להחביא את מראי היהודי מן העיניים הטורפות של הנאצים?

אני חושבת, שבכל בתי הספר בארץ צריך להקדיש שעות לימוד על השואה על מנת שנלמד, נדע ולא נשכח מה שקרה. התודעה, ההכרה תמנע מאתנו שואה שניה שיכולה, חס וחלילה, להתחולל על ראשינו. עצם הידיעה ועצם ההזדהות עם הקהילות שאבדו, מקשרת אותנו יחד ומוכיחה - כי כל ישראל אחים המה, וכל ישראל ערבים זה לזה.

השידור בטלנוער על דבינסק

התרגשותנו היתה רבה, נופיע בטלביזיה לנוער. מי לא רוצה להופיע בטלביזיה שלנו? הרי זו משאת נפשם של רב הצעירים.

שעתיים וחצי צילמו אותנו. ראיינו אנשי דבינסק, שאלנום שאלות והתרגשנו.

הבמאית לאה בירך הודיעה לנו בדיוק מתי ישודר קטע זה וציפינו לראותו. רבע שעה הופענו בטלביזיה. ואחרי השידור הקדשתי מחשבה לענין הזה. האם התלמידים שראונו בעבודת הנצחת הקהילה-דבינסק, ילכו בעקבותינו?

אבל חשבתי שבעצם אני בעצמי למדתי הרבה מעבודה זו, שבוצעה בשעות אחרי-הצהרים.

בענין רב הלכתי לראיין אנשים, שרידי הקהילה, שמעתי מפיהם על עבר הקהילה והשתוממתי: כיצד ידעו היהודים בגולה לפתח קהילות על מוסדות תרבות יפים - כיצד ידעה הקהילה לשמור על אחדות היהודים, כיצד נלחמה עם השלטונות הזרים להשגת פירורים של אוטונומיה והצליחה !

הקהילה דאגה לענייה סיפקה מזון ליתומים ואלמנות, הגישה עזרה וסעד לנזקקים ונדמה לי, שחמימות עוטפת אותי בשמעי מפי שרידי הקהילה, כיצד חיו בגולה הזרה והעוינת.

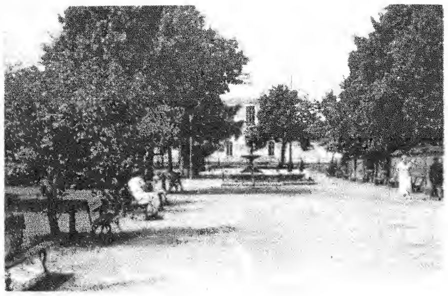
הבינותי את הפתגם: "כל ישראל ערבים זה לזה".

הזדהיתי עם קרבנות השואה החפים מפשע שניספו על לא עוון בכפם, אך ורק עקב היותם יהודים.

המרטירולוגיה היהודית, עקובת הדם במשך דורות רבים, נסכה בי גאווה, שהנני יהודיה החיה בארץ שלי לה אני רוצה לתרום את מיטב כוחי.

שולה אפוטקר

כתה ב/2

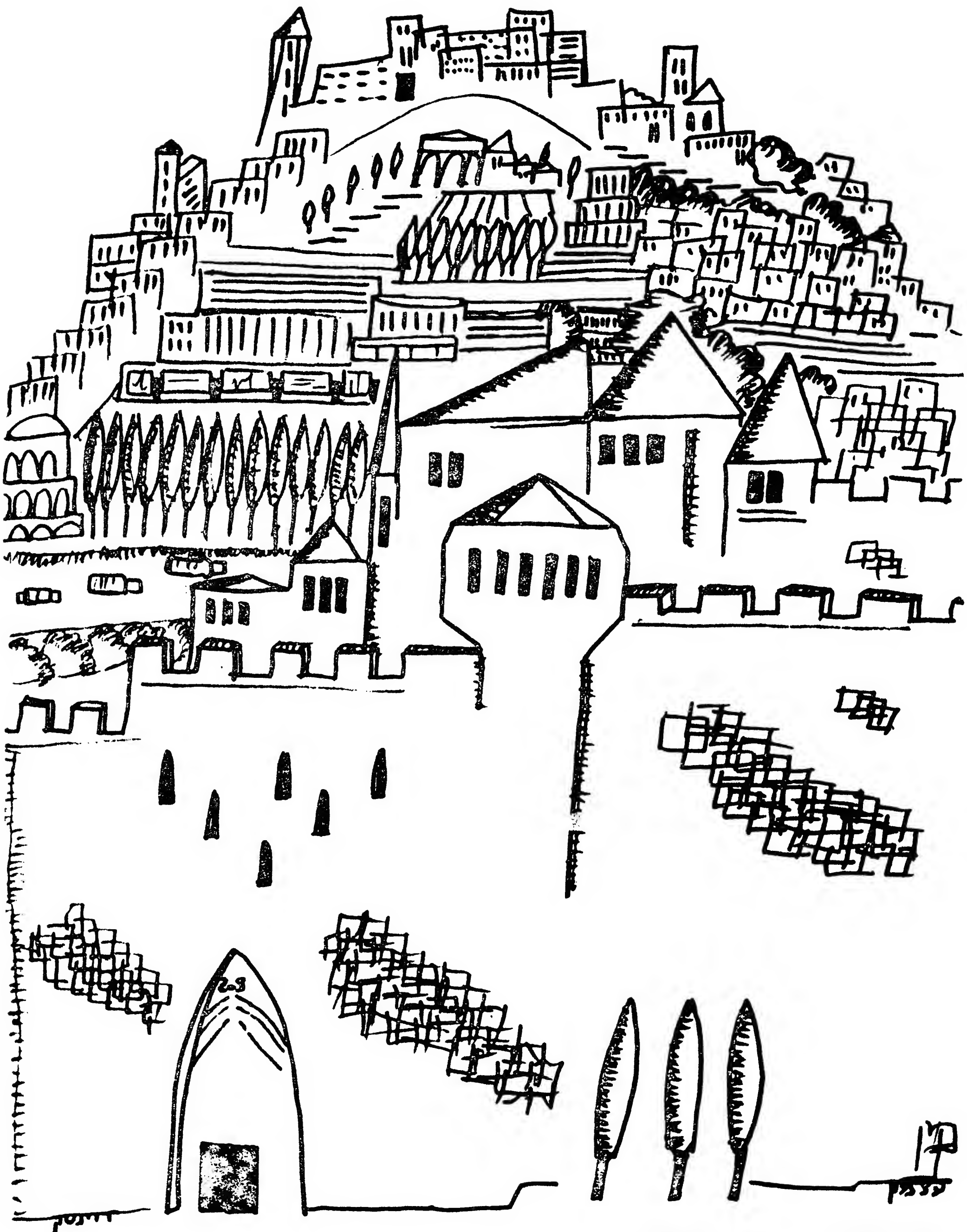

ד ב י נ ס ק   ב ע ב ר

קבוצת העולים לארץ-ישראל מדבינסק
בשנת 1921

דבינסק בעבר

מן_הדמיון - ע"י גנור עצמון
תלמיד כתה ג/1

בהעלותך מתוך קפלי זכרונך קווי דמותה של עיר ואם בישראל, אתה נזכר בדבינסק. זוהי דבינסק היהודית, זו ההומה ושוקקת חיים יהודיים. ועתה בידעך, כי נדם קולה, חלחלה אוחזת אותך. הנה מה שעוללו המרצחים לקן זה של תרבות יהודית! מקור זה של יצירה יהודית נסתם ואיננו עוד.

חובה להשאיר זכר לדורות הבאים למען ידעו צאצאי דבינסק את מקור מחצבתם, למען שיעלו בראש מחשבתם את זכר קדושינו, שזדים הפכום לדשן שדותיהם. חובה לזכור עד סוף כל הדורות את הקדושים, אשר עצמותיהם ניטחנו לפוספטים ואשר שערות ראשיהם נלקחו למזרונים.
זוהי מטרת המאמר.

-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-

יסודה והתפתחותה של העיר דבינסק.

העיר דבינסק נוסדה בשנת 1278 ע"י המיסדר הליווני ונקראה על ידי המייסדים בשם דינאבורג שפירושו מצודת הדבינה (הנהר דבינר המערבית, שלחופיה שוכנת העיר). את השם הגרמני הזה היא נשאה במשך מאות בשנים עד שנת 1893. העיר השוכנת, כאמור, על גדת הנהר דבינה בצומת מסילות הברזל ריגה-אוריול ולנינגרד-וילנה. העיר היתה איפוא, תמיד נקודת משיכה לכובשים, שלטשו עיניהם לנקודה אסטרטגית זו. לאבירי המיסדר הליווני היתה זו מצודת מעוז להרחבת שלטונם וחיזוקו באזור הבלטיקום. לא פעם ניסו הליטווינים, כמו הרוסים, להסתער על מצודה זו, (בשנים 1315, 1403, 1418) ברם ללא הצלחה.

במאה ה-16 עלה בידי הרוסים לכבוש את דבינסק והיא עברה לידיהם לפי הסכם עם המלך הפולני אוגוסט זיגמונד. עם חיסול המסדר הליווני ב-1561 סופחה העיר לממלכת פולין-ליטא. העיר עברה תכופות משלטון לשלטון גם לאחר זה. בשנת 1577 היא שוב בידי הרוסים, אחר-כך עוברת חזרה לידי הפולנים והמלך סטפן באטורי מקיף אותה בשנת 1582 בחומה בצורה וחזקה.

בשנת 1600 נופלת העיר לידי השבדים ולפי הסכם משנת 1635 עוברת העיר לידי פולין. בשנת 1656 נכבשת דבינסק ע"י הצאר אלקסי מיכאילוביץ, אשר מסב את שמה הגרמני דינאבורג לשם רוסי בוריסוגליעבסק. לפי הסכם חדש, היא חוזרת שוב לידי הפולנים. במלחמה הצפונית בשנות 1700-21 שוב עוברת העיר מיד ליד.

עם החלוקה הראשונה של פולין בשנת 1772 סופח כל האזור לרוסיה, אך העיר לא זכתה לימי שלוה ארוכים. בשנת 1795 מתנפלים עליה הפולנים. הם מציתים את העיר שנשרפה כמעט כליל. בימי מלחמת נפוליון נמצאת העיר פרק זמן קצר בשלטון הצרפתים ורק בשנת 1812, לאחר מפלת נפוליון ״היא סופחה סופית לרוסיה עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה בשנת 1914.

במהלך מלחמת העולם הראשונה נמצאת העיר תקופה קצרה בשלטון הגרמנים. עם חתימת חוזה ברסט-ליטובסק בראשית 1922 נכללת דבינסק בגבולות לטביה העצמאית. מצב זה נמשך עד 1940.

עם הכיבוש הגרמני בשנת 1941 ובמהלך המלחמה נהרסה העיר. וגורלה של הקהילה היהודית ידוע. כיום נכללת דבינסק ברפובליקה הלטבית של ברית המועצות. לאחר מלחמת העולם שוקמה העיר והתפתחה בקצב מהיר עד הפכה למרכז תעשיה חשוב, ביחוד בענף העץ. (ענף זה מפותח הודות לתנאים הגיאוגרפיים של העיר, השוכנת על חוף הדבינה). הנהר, שאורכו אלף ק״מ ויותר, מהווה נתיב מים נוח להעברת דוברות עצים. דרך העיר עוברות מסילות ברזל אל קצוות רוסיה רחבת הידיים.

השליטים הרבים שהחזיקו בעיר הטביעו את חותמם עליה. האוכלוסיה שבה היא רב-גוונית ומורכבת ממיעוטים: בילורוסים, מלורוסים, ליטוונים, פולנים, גרמנים. היהודים היוו את המיעוט הגדול ביותר: עד 1914 הם היו 14% מהאוכלוסיה.

מענין לציין, שאפילו בתקופת קיום לטביה העצמאית, התעלמו כאילו תושבי דבינסק כליל משפת המדינה, השפה הלטבית והמשיכו לנהל את חיי הציבור בשפה הרוסית, אפילו ישיבות בעיריה התנהלו ברוסית.

הלטגלים, והשבט הלטבי באיזור העיר, נחשבים בקרב עמם הם, הלטים, שכבה מפגרת. גם הניב שלהם נבדל במקצת מהניב של אחיהם ממחוזות ליפלנד וקורלנד הנחשבים כגזע ״טהור״ יותר. האחרונים מתיחסים אל הלטגלים בלגלוג ומכנים אותם בכנוי גנאי ״צאנגלים״, ביטוי של נחיתות דרגה. הלטים ה״טהורים״, שראו את עצמם כמקורבים לגזע הגרמני ״העליון״ נטמעו בקרבו (דברו כולם גרמנית, בעוד שהלטים דיברו בניב שלהם או בשפה הרוסית). הלטגלים פיגרו בכל השטחים והיוו את השכבה העניה והמפגרת בכל. למשל, בעוד שבקורלנד וליפלנד אחוז האנלפביתים הגיע ל-50% היוו האנלפביתים בלטגליה יותר מ-30%. בתחילה הם התקשו מאד בשפתם, שהיא חסרת מסורת והיסטוריה. בשנת 1860 מונה אוכלוסית דבינסק סה״כ 26 אלף נפש, בשנת 1892 - 73 אלף וב- 1913 - 130 אלף נפש. הענפים המפותחים אז בעיר היו מסחר בענפי העץ, עור, פשתן, טבק, תבואה וממתקים.

היהודים בדבינסק

היישוב היהודי בדבינסק החל להכות שורשים בה במחצית השניה של המאה ה- 18. בהיות העיר כאמור, מבצר, נאסר על היהודים ב- 1812 לבנות בנין כלשהו ולגור בו דרך קבע. למרות זאת הננו מוצאים בעיר בשנת 1805 כ- 800 יהודים. הקהילה היהודית בעיר הולכת וגדלה. לאחר מכן בהיותה בתחום המושב, זרמו יהודים ונמשכו לעיר דבינסק, כך שבזמן מפקד בשנת 1897 התגוררו בה 32.400 יהודים. האוכלוסיה היהודית הולכת וגדלה. בפרוץ מלחמת העולם הראשונה, נמצאים בעיר למעלה מ- 60 אלף יהודים - כמחצית מתושבי העיר.

יהודי דבינסק - כולם כאחד ידעו קרוא וכתוב ביידיש. העיר היתה משופעת "חדרים", וקול לומדי התורה, החל מדרדקים וכלה בלומדי גמרא ותוספות, בקע מכל עבר ופינה. כבר בשנת 1887 הוקם בעיר בי"ס למלאכה לבנות שבו היו אז 208 תלמידות.

בעיר נוסדו 2 ספריות. כן מוצאים אנו באותה שנה 3 קופות מילווה. לפי המיפקד של שנת 1897 היוו היהודים 46% מכלל האוכלוסיה. המסחר היה כמעט כולו בידי היהודים. מתוך 1370 סוחרים - 1134 הם יהודים. לעומת זאת עסקו בחקלאות רק 168 מיהודי דבינסק. רב היה חלקם של היהודים בענף ההלבשה: 4769 יהודים התפרנסו על ענף זה. ברשת החינוך עבדו 838 יהודים, בעיבוד עץ - 805 . אותה שנה שרתו בצבא 692 יהודים. בעיר נמצאו אז 3 בתי-חרושת, שהעסיקו 575 פועלים ופועלות. בשנת 1901 קיימים בעיר 3 בתי-ספר יסודיים-עירוניים לילדי היהודים שפת(ההוראה היתה רוסית), בהם למדו 300 תלמיד. באותה שנה נוסד בי"ס לחובבי שפת עבר (בעברית) ובו 81 תלמיד.

מלחמת העולם הראשונה, שפרצה בשנת 1914, דלדלה את העיר מתושביה היהודים. בפקודת הצורר הנסיך הגדול ניקולאי ניקולאייביץ (דודו של הצאר ניקולאי השני), שעמד בראש הצבא, גורשו היהודים מכל מקום אליו הגיעה החזית. הם נחשבו לאלמנט בלתי מהימן ונחשדו בריגול. רבבות יהודים נאלצו להפקיר את רכושם ולנדוד למקומות מרוחקים בפנים רוסיה ועד סיביר הגיעו. אז נתגלתה דבינסק היהודית העממית, השורשית, בכל הדרה.

כאיש אחד נרתמו היהודים לעזרת אחים בהיקף שלא ידענוהו. הוקמו מטבחים ציבוריים, מאות מתנדבים טיפלו יומם ולילה בילדי הפליטים שזרמו בחוסר כל מכל העיירות הסמוכות ומליטא השכנה. הלב היהודי הרחום והרגיש נענה בכל יכולתו.

המלחמה פגעה קשות באוכלוסיה היהודית. נסתמו המקורות לחיים תקינים. הרעב והמחלות עשו שמות והעיר התרוקנה מתושביה. כל מי שיכול היה נמלט על נפשו ויצא למרחקים. אפילו פאר העיר, הגאון מרוגצ'וב, יצא את העיר דבר שדיכא את הנשארים. עיני כל ניתלו במאור הגדול ר' מאיר שמחה, שדחה בעקשנות כל ההפצרות להתרחק ממקום הסכנה ולו באופן זמני. "כל זמן שבעיר נשארים תשעה יהודים, אני אהיה העשירי למנין", - זו היתה תשובתו.

אמנם סבל הגאון יחד עם צאן מרעיתו את כל הסבל שעבר על יהודי העיר ולא זז מהמקום, במשך כל ימי המלחמה. כרב דמתא וכאב לבני עדתו.

ר ב נ י - ה ע י ר

העיר דבינסק זכתה שעל כסא הרבנות בה-ישבו גאונים גדולי הדור. מבין החבורה המפוארת, שהפכה את העיר דבינסק לשם דבר בעולם היהודי בשטח הרבנות, שלושה הם - ששמם יצאו לתהילה, ואלה הם:

הראשון ביניהם הוא: ר' ראובהלה דינאבורגר, מגדולי הגאונים שבדורו, מפיו למד תורה הרב קוק זצ"ל. (הרב קוק עצמו מוצאו מגריווה השוכנתן מעבר השני של הדבינה, החוצצת בין גריווה ודבינסק. רב חלקה של דבינסק בהשפעה על הגאון הרב קוק).

שני הגאונים האחרים, שהתנוססו כאבני נזר בין רבני הדור הם: ר' מאיר שמחה הכהן והרוגצ'וב (ר' יוסף רוזין). על שנים אלה תפארתה של העיר והיהדות התורנית בכל אתר ואתר. שנים אלה הם מורי הדור והודות להם זכתה דבינסק למוניטין בעולם כולו.

ר' מאיר שמחה, ישב על כס הרבנות במשך 39 שנים רצופות, והרוגצ'ובר כיהן כרב דמתא במשך יובל שנים תמימות. העיר דבינסק לא ידעה מחלוקת כלשהי בין חסידים ומתנגדים: מחוץ ל"ברוך שאמר" ו"יצמח פורקנה" לא ניכר שום הבדל בין עדת החסידים והמתנגדים בעיר. שני הזרמים חיו בצוותא חדא, מבלי כל חציצה. הגאון ר' מאיר שמחה, רבם של המתנגדים והגאון הרוגצ'ובי רבם של החסידים - היו אמנם בעולמם הפנימי רחוקים זה מזה ת"ק פרסה לפי מזגם ואורח חייהם, אבל קרובים זה לזה בגודלם בתורה ובגאוניותם.

קומתו המלכותית והזקופה של הרב ר' מאיר שמחה כולה אומרת כבוד והדר. מעורב היה בין הבריות, נעים בהליכותיו ושקול בדיבורו, מקובל ונערץ ע"י כל, כולל כל עדות הגויים שבעיר. האחרונים האמינו בלב תמים ברוחו המאגי של הרב. זכורני, בימי השטפון, כשהדבינה עלתה על גדותיה וריחפה סכנה שהנהר יפרוץ את ה"דמבה" (סכר), גויים כיהודים נשבעו בנקיטת חפץ, כי ראו את הרב ר' מאיר שמחה עולה על ה"דמבה", מסתכל רגע קט, במים הגועשים, ממלמל חרישית דבר-מה והמים שבו אחורנית והסכנה חלפה.

בהיותו סוחר בצעירותו, ידע הגאון ליישר הידורים, בהתמצאו בארחות החיים של האדם יום-יום.

ולעומתו רועה צאן מרעיתו, עדת החסידים, הגאון מרוגצ'וב, נמוך קומה, אך זריז תנועה, בפניו הנזיריים, ראשו העטור תלתלי שיבה עד הכתפיים, השאיר רושם בל יימחה על כל רואיו. בין ספריו שיצאו לאור, ספרו הידוע "צפנת-פענח".

לאחר פגישה של שעה עם הגאון הפלאי, התבטא עליו משוררנו הלאומי ח.נ. ביאליק: "ממוחו של הרוגצ'ובר אפשר היה לעצב שני איינשטיינים; אדם יקר המציאות שאין דומה לו שיש לראותו כנכס רוחני גדול של האומה; אילו אפשר היה לנצל באופן מדעי את ידיעותיו הגאוניות, אפשר היה להעשיר את תרבותנו בעשרות ספרי יצירה רבי-ערך. אילו אפשר היה לדלות את מעינות התלמוד אשר במוחו, אפשר היה לחבר תרבות מקיפה." דברי התפעלות אלה באו מפיו של ביאליק בהשפעת שיחה אחת בת שעה. אכן, זכתה העיר דבינסק בגאונים גדולי הדור.

בתי-הכנסת שבעיר

יהודי דבינסק לא היו קיצוניים בדתם דוגמת שכבות מסוימות של יהודי פולין, לא כל שכן שהיו רחוקים במובן זה מיהודי"מאה-שערים" בירושלים. עם כל זאת היו ברובם המכריע שומרי מסורת ומקיימי מצוות מבלי להתבלט בלבושם החיצוני.

ה"שטריימל" וה"קפוטה" לא ניראו, אם כי בתי-כנסת ומניניה היו מרובים בעיר, וכולם מלאי מתפללים. ה"כאר-שול" שבטבור העיר ברחוב פטרוגרדסקה הצטיין בבנינו המפואר ובפאר הסידורים הפנימיים שבתוכו. בית-הכנסת משך מתפללים רבים, אשר חפצם להאזין לחזן ולמקהלה, המנעימים בסגנון של אניני טעם. כאן התרכזו ה"חילוניים" שבמאמינים...

חזן מפורסם שנטה אהלו בשערי העיר, ב"כאר-שול" היה מקומי, ומביני דבר ידעו להעריך הערכה של מומחים לרינה "את סלסוליו".

לעומת זאת שימש ה"פלאנובר-מנין", בו התפלל הרוגצ'ובר, מקום תפילה לעשרות מנינים שהתחלפו יום-יום החל מ"ותיקין" זריזין וגמור כמעט עד לשעות הצהריים. ביכ"נ זה היה תמיד מלא וגדוש מתפללים. מנין גומר תפילותיו ומנין מתחיל. כן מפורסם היה בית המדרש הנקרא "דער קהל שער", בו התפלל ר' מאיר שמחה. כאן הכל היה בניחותא; פחות קהל, אבל הכל התנהל בשקט. ר' מאיר שמחה התפלל ממושכות והקהל חיכה ביראת כבוד עד שהוא יגמור את "השמונה-עשרה" בצעדו פסיעות אחדות אחורנית, וזאת בניגוד גמור ל"רוגצ'ובר" שהיה גומר ראשון את ה"שמונה-עשרה" וממהר לאוהל תורה, בה היה הוגה יומם ולילה.

אלו היו מהמיוחסים שבעיר. חוץ מאלו היו עשרות מנינים כגון: "דער קצבישער" "די שניידערשע שול" "דער פארבישער מנין" עוד ועוד, בהם הצטופף יום יום קהל מתפללים רב. ביום הדין, בקעו הקולות החוצה וכל העיר הפכה תפילה אחת, שיצאה מהלב בדמעות.

כזו היתה דבינסק, עיר ואם בישראל, בימי חול, כבימי מועדים וחגים. בעיר היתה קיימת גם "ישיבה" בה למדו כמאה בחורי ישיבה. יומם ולילה למדו את הדף היומי. היו ביניהם חריפים. בראש הישיבה עמד דער קאוונער גאון וחכם כובש לבבות . הישיבה נקראה "סוצה הורוויץ" ע"ש הנדבן עתיר הנכסים ר' סוצה הורוויץ, אשר קיים אותה על חשבונו.

העיר דבינסק שמרה על המסורת היהודית בצורה מעוררת כבוד. גם ה"אפיקורסים" שבעיר התיחסו בכבוד ליראים, ואלו - בסובלנות לחופשיים, כי הרי עלינו לזכור, שהעיר דבינסק היתה עריסתם של המהפכנים, "הבונד" התנועות הציוניות השמאליות. אלו ואלו חיו זה בצד זה מתוך כבוד הדדי ואפילו בימי סערה, בימי ערב בחירות, מעולם לא חרגו ממסגרתם. ועל כך היתה גאוותה של העיר - תורה ואמונה בכל דרך ולשמו.

המפלגות בדבינסק

העיר דבינסק כטיפוסית ל"עניי-עמך" היוותה ברובה המכריע ריכוז של שכבות-עניות, אשר התפרנסו מיגיע כפיהם ובדוחק הוציאו את לחמם. לפי המקום הירוד מבחינה סוציאלית היא היתה השניה לאחר וילנה, ירושלים דליטא. עניותה היתה אמנם יאה לה ו"עמך" היה תוסס וער לכל נושא הקשור בגורל העם ומאבקו לעתיד יותר טוב, לחברה יותר צודקת. יהודי העיר, לקחו, איפוא, חלק אקטיבי בכל מערכה נגד המשטר המדכא והמפלה יהודים. הרי 35% ממנין היהודים שבעיר היו פועלים, עובדים, שכירי יום, והיתר - בעלי-מלאכה, שפרנסתם תלויה להם בחסדי שמים. "גבירים", (עשירים), אפילו לפי מושגי המקום, מספרם היה מועט ונער יספרם. חלק הארי קיומה על לחם צר ומים לחץ. לא בכדי "איפוא" נטתה האוכלוסיה לכל גילוי של פירוק עול השעבוד ועיני כל ציפו להקלה פורתא. וכך אנו מוצאים, שכבר בשנות ה-80 בהן פרצו הפוגרומים ברוסיה הצארית בחסותו של המשטר, התארגנו קבוצות להתנגדות אקטיבית. באותו זמן התארגנו בעיר אגודות כגון: "חובבי-ציון" ע"ש משה מונטיפיורי, "אחדות ציונית"; "ישראל-הצעירה"; "חרות"; "צ.ס." ו-"התחיה". כולן כאחת למען מטרה אחת. מלחמה בנוגשים ושחרור מהמשטר החשוך. בשנת 1900 קמה בעיר הקבוצה הראשונה של פוע"צ ובהשראת בר בורוכוב ושמעוני (דבין) מתארגנת כעבור שנה רשמית מפלגת "פועלי ציון". ב-1903, בכנס פוע"צ בוילנה מופיעה "קבוצת-דבינסק" בראשות הצירים אלתר יפה וזלמן אברמסון בתכנית, המגדירה ברורות את ההכרה למלחמת המועמדות בסוציאליזם כעקרונות עליהם מושתתת התנועה. בימי הדמים בשנת 1905 פגעו השלטונות קשות במארגנים, ועד פרוץ מלחמת העולם הראשונה נחלשה התנועה באופן ניכר. רק ב-1914 התאוששה המפלגה ובימי קרנסקי קמה לתחיה אך לזמן קצר. הקומיסר הראשון בעיר היה יו"ר מפלגת צעירי-ציון, הח' רוזנווין. הודות לו התהלכו בלילות העוצר עם מנדטים בכיס כאנשי שמירה. כעין מיליציה שהתארגנה בעיר.

גם בתנועה הציונית הכללית בלטו ציוני דבינסק: בא כוח אגודת חובבי-ציון בדבינסק, הציר ש.י. זקס, השתתף בשנת 1890 בועידת הועד האודיסאי עם הניצנים הראשונים של תנועת הנוער הציוני. העיר דבינסק היתה הראשונה בה קם אירגון נוער בשם "אדמת ישראל". בשנת 1903 מגשימה תנועת הפועלים הציונית את עליות קבוצת חבריה והחלוצים הראשונים שמים את פעמיהם ארצה לבנות ולהבנות בה. בקבוצה היו שרה מלכין שהפכה לשם דבר, כאחת החלוצות הראשונות, וכן רחל גוטמן, אנטין, תחיה ליברזון אליעזר צדיקוב וברוך קאסטרל. מניצנים אלה צמחה והסתעפה תנועה חלוצית בדבינסק. יוצאי העיר נמצאים כעת בקיבוצים, במושבים, במושבות, ובתפקידים בהגנה ועד פיקוד בצה"ל בימינו. הראשונים סללו את הדרך להמוני החלוצים שבאו בעקבותיהם.

העיר דבינסק היתה לאחד המעוזים של ה"בונד". בהיותה "פרולטרית" ברובה, על פי שכבותיה העניות והמרודות, רוכזו בה במספרים לא מבוטלים פועלי תעשיה, בתי-חרושת לבגדים, לגפרנרים, ועוד. הפועלים נטו באנפן טבעי ל"בונד". הם בנו את עתידם על הישארות בגולה והסתפקו בדרישה לאוטו-נומיה תרבותית, להיהודים בהיותם חלק אינטגרלי משורות מפלגת הס.ד.
כבר בשנת 1872 אנו מוצאים בעיר קבוצת מהפכנים בראשותו של הבחור היהודי אליהו סנאפ והרוסי בעליאיעוו חניך הסימינריון לכמרים. בשנת 1876 מתקיימים מאסרים וכמעט כל הקבוצה נאסרה ובזה חוסלה התנועה, שנקראה בשם "אגודת הסוציאל-מהפכנים". בשנות 7-1893 מהווה העיר מוקד לשביתות הפורצות מפקידה לפקידה להטבת תנאי העבודה ולהקלת המשטר הפוליטי.
פועלי דבינסק חגגו בפעם הראשונה את האחד במאי בחוצות העיר, בשנת 1896. צירי הבונד מדבינסק לקחו חלק פעיל בכנס ה"בונד" בביאליסטוק ע"י הציר קפלינסקי. בשנת 1899 חגגו כ-300 פועלים יהודים בדבינסק את האחד במאי ובשנת 1902 הגיע מספר המפגינים מבין היהודים ל-700 . בעת ההפגנה בפברואר 1905 היתה התנגשות עם המשטרה ואז נפצעו ונהרגו 30 איש. לזכר קורבנות הדמים האלה הוקמה בשנת 1925 בדבינסק אנדרטה לזכרם, שנהפכה למקום נהירה לחברי ה"בונד".

בזמן משפט בייליס ב-1913 חיו יהודי העיר במתח עצום. שמו של העורך-דין המפורסם גרוזנברג לא פסק להישמע. בבתי-הכנסת התפללו לביטול העלילה.

עם היוודע פסק הדין, נשמו היהודים לרווחה.

במהלך המשפט לא נרתעו יהודי דבינסק וקיימו אספת מחאה.

בשנת 1915 ארגן "הבונד" אספת מחאה נגד המלחמה. כל המשתתפים נאסרו והובלו לכלא.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה בשנת 1914 הציף גל המלחמה את העיר, גרף את התושבים ופיזרם כמוץ בפני רוח. העיר התרוקנה כמעט מתושביה. רק עם גמר המלחמה החלו התושבים אט אט לחזור לעירם והיא התאוששה במקצת . עם הקמת מדינת לטביה העצמאית מנתה הקהילה היהודים 12 אלף מתוך ששים אלף לפני המלחמה. פליטים רצוצים חזרו לעיר החרבה שפג זיווה וסר חינה. חיש הסתערו על הקמת חיי הקהילה ועל היסודות הישנים התחילו לפרוח חיים חדשים תוססים. סייעה לזאת האוטונומיה הרחבה שניתנה למיעוטים והובטחה ע"י אמנת ז'נבה. עד שקם הצורר הגדול שגדע את החיים היהודיים והעיר דבינסק היהודית נכרתה מבין קהילות ישראל.

הפעילות היהודית בדבינסק

יהודי דבינסק ראו את עצמם כ"ליטוואקים" לכל דבר, בספגם לתוכם את שקדנותה ולמדנותה של ליטא השכנה. הם דיברו ביניהם לבין עצמם יידיש עסיסית ספרותית בניב הוילנאי. גאוותם היתה על שפה זו, בה שלטו היטב ויצרו בה. כן חינכו את ילדיהם בהלכות החיים היום-יומיים. לא בכדי הסתמך על דבינסק היהודית חבר האספה המכוננת בלטביה לצקי-ברטולדי בנמקו את ההכרח להכיר ביידיש כשפת היהודים. גם בקרב הגויים היו לא מעטים שדיברו יידיש ליטאית צחה, כאנשים משלנו. היהודים היוו את חלק הארי בהתפתחותה של העיר וכל מי שבא בשעריה חש את האוירה היהודית המיוחדת ששררה בה - למרות שהיהודים היוו בזמן הגיאות 14% מכלל האוכ-לוסיה, הרי השפעתם בכל ענפי המשק ובחיים הציבוריים היתה מכריעה כמעט. זה נבע כאמור לעיל מההרכב המעורב של האוכלוסיה: פולנים, ליטאים, רוסים, אוקראינים, וכו'. היהודים היוו את המיעוט הגדול ביותר. בידי שלושה יהודים נמצאו תיקים מהחשובים בהנהלת העיריה: גזברות, אדמיניסטרציה ומשק.

לאחר המלחמה, עם הקמת הרפובליקה הלטבית ייצגו את הזרמים הפוליטיים ועמדו בראש המדברים אישים אלה:

מה"בונד" : ד"ר נח מייזל, יצחק לוין-שצקס,

מה"ציונים הכלליים" : גלינטרניק, שטורך,

מצעירי ציון : ד"ר גורדון,

מטעם צ.ס. משה בליאך (אמיר) וד"ר זנד,

מבין הסוחרים : האחים קופלובסקי, בולבקה,

מבעלי הרכוש : האחים גורביץ, איידלשטיין,

מבעלי המלאכה : רבדין .

אלו היו פני העיר, וראשי דבריה, בתקופה של לטביה הריבונית עד המהפכה הפשיסטית (1934), עם הקמת המפלגות במסגרת תחוקתה הליברלית של לטביה, קמו כל המפלגות הנ"ל לתחיה, הוכיחו פעילות רבה בכל השטחים ושוב הפכה דבינסק למוקד של חיים תרבותיים תוססים. נוסדו תנועות נוער חלוציות כגון: "גורדוניה"; "השומר-הצעיר"; "נצח"; בית"ר; הסקציות הספורטיביות של הנוער הציוני וצ.ס. זכו להכרה. למרות התנגדות ה"בונד" הוכר רשמית המחנה הציוני הפועלי צ.ס. והשפעתו היתה רבה.

התעשיה והמסחר בעיר

מעטים מאד היו ה"גבירים" (העשירים) בעיר. נער יספרם. בין הבולטים מבין התעשיינים היו: משפחת הורוביץ, משפ' זקס, משפ' גריליכס, משפ' וויטנברג. הם שלטו בתעשיית הבירה בענף העור, העץ וכו'... בתעשית הגפרורים והסבון. הרוב המכריע של היהודים היו חנוונים זעירים או בעלי בתי מלאכה שבהם בעל בית המלאכה היה לעתים כל הצוות או ששוליה עזר על ידו.

רוב בעלי המלאכה היו כובענים, סנדלרים, נגרים, חייטים - לפי הכלל שנכפה על כולם: "לכו והתפרנסו זה מזה".

בין החנוונים הזעירים היו כאלה שעשו חיל והצליחו לעלות בסולם הרווחים. עם כל הליברליות של המשטר הדמוקרטי בלטביה היו ענפי כלכלה שבהם נתקיים מעין טאבו מוסכם על הכל, שרגל יהודי לא תדרוך בהם.

בלטביה כולה היו בס"ה 21 יהודים בפקידות הממשלתית מבין 5291 פקידים ז"א 0,4% וזאת בשעה שהיהודים היוו באותה שנה 1925, 5% מהאוכלוסיה הכללית. במשטרה שרת שוטר יהודי אחד בריגה מבין 4316 שוטרים במדינה. בעברו בעיר ביקש הכל לראות את השוטר היהודי האחד והיחיד.

בין 1682 הפקידים ששרתו בשרות המדינה לא היה אף יהודי אחד. בדואר עבדו בס"ה 2 יהודים וברכבת עבדו 33 יהודים.

בס"ה שרתו בשרות המדינה בלטביה הדמוקרטית 200 יהודים מתוך כמאה אלף אזרחי המדינה היהודיים. זו שכרה של היהדות הלטבית על שסייעה בהקמתה של לטביה ובעיצוב המשטר שלה.

מה פלא איפוא שבעיר דבינסק השוקקת יהודים לא נמצאו בשרות המדינה מנין יהודים שבאמצעותם יוכלו היהודים לקבל את השרות הציבורי.

הקומץ הקטן הנמצא כעת בדבינסק הסוביטית הוא ברובו המכריע לא ילידי העיר אלא מבין יהודי רוסיה שהיגרו אליה.

מהתושבים הקודמים נשארו רק מתי מספר בודדים, כי הכורת עלה על העיר ויהודיה הושמדו כמעט כולם.

הבודדים האלה מתהלכים כסהרורים בחוצות העיר. במכתביהם, המגיעים לקרוביהם, הם עדיין ממלמלים: "דבינסק בלי יהודים", לא יתואר!

אבל אבני הריצוף ברחוב שדורכים עליהן פה ושם אבני מצבות הן עם אותיות פ"נ (פה נטמן) מחוקות, ואלו מעידות על עברם של יהודי דבינסק משני קצווי העיר, שם שיהודי העיר היו מבלים את ימי הקיץ ב"דאטשעס" (קייטנות) שלהם, בין עצים המלבלבים מסביב לבתים, בהם כעת יושבים לטבים שרצחו וגם ירשו, בפוגוליאנקה וסטראפ, שם נטמנו עצמותיהם שם נטמנו עצמותיהם של יהודי דבינסק, שנרצחו בהמוניהם.

הדגל האדום מתנוסס מעל העיר, שהאדימה מדם יהודיה ואין זכר ואין מצבה להם עלי אדמות.

חיי התרבות בעיר

עם קום מדינת לטביה פרץ זרם אדיר של חיי תרבות בכל השטחים: ששה בתי ספר הוקמו בעיר, (שניים ביידיש, שניים בעברית, אחד ברוסית, אחד מטעם הדתיים). כן היו פרוגימנסיה ברוסית גמנסיה עירונית בעברית, גימנסית ערב ביידיש, בי"ס למלאכה מטעם אורט. נפתחו עשרות קורסים לעברית. קוימו הרצאות סימפוסיונים. דבינסק היהודית שלטה ברמה בשפתה ובתרבותה.

הקהילה היהודית בעיר

לפני מלחמת העולם הראשונה התקיימו מוסדות צדקה שונים בעיר כגון; לינת הצדק, בקור חולים, קמחא דפסחא, גמילות חסדים.

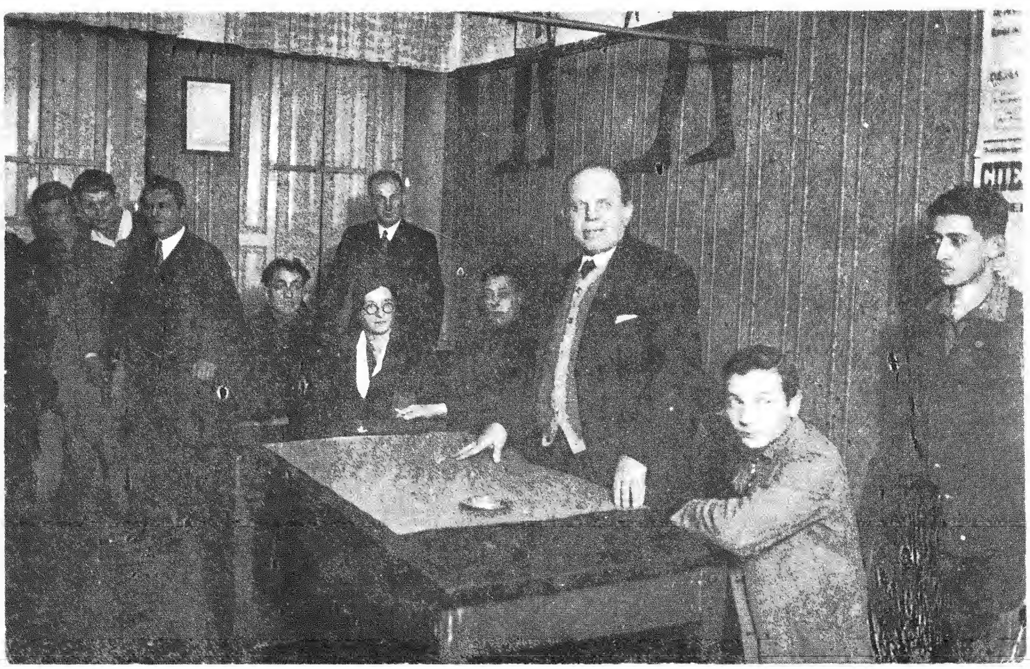
תושבי דבינסק לא טמנו ידם בצלחת וקיימו מצוות. ברם זה נשא אופי פילנטרופי, מסגרת של רצון טוב, מי שידבנו לבו.

עם קום לטביה פיתחה הקהילה היהודית חיי ציבור מאורגנים להפליא: בבחירות דמוקרטיות, שבהן השתתפו כל הזרמים הצבוריים, בבחרה הנהלה, קמו מוסדות נבחרים בהנהלת הקהילה ובפיקוחה, קמה ספריה עשירה ליד הקהילה, בית מרקחת, מושב זקנים. אלפי נצרכים קבלו מידי הקהילה קמחא דפסחא ועזרה לחג. היו לקהילה נכסי דלא ניידי, בית החולים העירוני שנקרא "דער יידישער שפיטאל" היה שייך לקהילה. הקהילה שכנה בביתה המרווח ברחוב מיאסניצקה. כן היו לה אדמות מחוץ לעיר והקהילה החכירה בסכום סמלי להסתדרות "החלוץ" שטח אדמה ובנינים להקמת נקודת הכשרה. כך נתאפשרה לחלוצים הקמת קיבוץ הודות להענותה של הקהילה, בה היו מיוצגות המפלגות הציוניות.

בראש הקהילה עמד לראשונה העו"ד מינקוביץ (עלה ארצה ועד יומו האחרון התגורר בירושלים). אחריו היה העו"ד צבי. התנהלו ויכוחים, נתקבלו החלטות וקהילת דבינסק שימשה דוגמא ומופת לאחדות המעשה של כל הסיעות מתוך כבוד הדדי וסדרים דמוקרטיים במלוא מובן המילה.

בית הספר העברי בדבינסק בשנת 1921

ביקור חיים נחמן ביאליק בדבינסק

בשנת 1932

ארגון ההגנה העצמית בדבינסק בהתחלת המאה העשרים
-=-

מתוך הספר: "יידן איך לעטלאנד" -- מאת: מענדל בובה.

אחרי המאורעות בקישיניב והומל התארגנה בעיר דבינסק העמלה הגנה עצמית.

כשהמשטרה הצארית התחילה להסית נגד היהודים - החליטו הלטים להתנפל על היהודים וקבעו יום שוק, כשרובם נמצאים בעיר והנוצרים "משתכרים" קצת אחרי רווחי השוק.

ההגנה העצמית של היהודים תחת פיקודו של שלמה פוקרוי חילקה את אנשיה לעשרות, כשבידי כל אחד מהם, גרזינים, מקלות, אלות וכל כלי נשק קר, שאפשר יהיה להסתירו.

המתנפלים הלטים התחילו לבזוז חנויות יהודים ולהרביץ ליהודים הנפחדים והנבהלים. בחורי ההגנה העצמית התנפלו בעוצמה על השודדים והרוצחים והניסום. הקצבים החזקים והבריאים בסכינים בידיהם איימו על השודדים שמפחד פתאם ברחו מפני היהודים.

תעמולת הפוגרומים לא הצליחה עקב ההתארגנות של היהודים בדבינסק. על המכות שקיבלו השודדים הפריחו הלצות מרובות.

ההגנה העצמית הצדיקה את קיומה. בגאווה ובראש זקוף התהלכו פועליה היהודיים של העיר דבינסק, כשחיוך נסוך על פניהם. הם עמדו והגנו על נפשם ועל רכושם.

השודדים לא העיזו פעם נוספת להתנפל על היהודים בעיר דבינסק. העמידה המאורגנת והמלוכדת איחדה את יהודי דבינסק נגד מתנכליהם ומנעה מהם שפיכות דמים.

חיי התרבות והדת בדבינסק בהתחלת המאה העשרים

מתוך הספר: "יידן אין לעטלאנד" - מאת: מענדל בובה.

הדור הצעיר בדבינסק התחנך על "תלמוד-תורה" ו"החדר", שחלק מהם נהפך "לחדר מתוקן". בו הורו מקצועות חשבון, טבע והשפה הרוסית.

נוסדו גם כמה בתי ספר מקצועיים לבנות ולבנים שנתמכו ע"י "אורט" ויק"א. בשלושת בתי הספר היסודיים בדבינסק בימים ההם שלטה השפה הרוסית, ועל שפה זו התחנך הדור היהודי הצעיר.

בתי הכנסת הרבים ובתי המדרש נתנו ביטוי לחיי הדת והמסורת בחיי היהודים בדבינסק. במרכזה של דבינסק נמצא ה"כאר-שולי" עם היהדות המתקדמת המבקרת בו. "המנין הפלאבוברי" בו התפלל הגאון מרוגצ'וב, "בית המדרש הקהילתי" ובו התפלל הרבי המתנגד ר' מאיר שמחה הכהן. "העמך" בדבינסק - בעלי המלאכה השונים התפללו בבתי-כנסת משלהם כמו: "בית הכנסת לחייטים" - שניידערישע שול, "מנין הקצבים", "מנין הצבעים" וכו'.

הרבנים ניהלו את החיים הדתיים בעיר דבינסק, הגאון מרוגצ'וב ר' יוסף ראזין מחבר "צפנת פענח" ורבי מאיר שמחה הכהן מחבר הספר "אור שמח".

הם שימשו סמכות ליהדות העולם. סביבם נוצרה הילה לא רק לאוכלוסיה היהודית, אלא גם לאוכלוסיה הנוצרית, שכיבדה אותם, החשיבה אותם והתחשבה בהם. ידועה האגדה סביב הגאון ר' מאיר שמחה, שבתפילתו החזיר את גאות הנהר למסלולו, על מנת שלא יציף את העיר, חס וחלילה, ויגרם סכנת נפשות.

אחרי שיחה ארוכה עם הגאון אמר ח.נ. ביאליק ז"ל שאילו ניצלו את ידיעותיו הרבות של הרוגצ'ובר, היתה האנושות מתברכת ומתעשרת באוצר של ספרי מדע מפוארים.

התנועה הציונית והנוער בדבינסק

מפי מרדכי ניישטט מהספר "קורותיה של תנועה"
(אברהם אתי מרדכי ניישטט)

הציונות לא היתה בשבילנו דבר שבאידיאולוגיה, אלא חלק מהמהות שלנו, משהו שינקנו מחלב-האם, מהבית, מהחדר, מבית-הספר, מהאווירה ברחוב, ממורים מארץ-ישראל, משליחים ומהספריות. הספר "אהבת ציון" השפיע על הנוער. בגיל הגימנסיה השפיעו האידיליות של שמעוני.

נדמה לי, שאם נבחן איזה חלק של המרכיבים האידיאולוגיים שלנו יהיה פרי המציאות הארץ-ישראלית ואיזה פרי המציאות בלטביה, נמצא שאנחנו ינקנו יותר מא"י מאשר ממציאות החיים הקרובה שלנו ציון היתה בשבילנו מעין חלום, שבשום פנים ואופן לא ניתן היה לעקור מנשמותינו. לפעמים היינו מונים את השנים והחדשים, שנשארו לנו עד העלייה עד הגשמת החלום. באקלים רעיוני זה, לא היה מסוגל הנוער להשלים עם "ציונות של אספות ותרומות", אלא נזעק אל הציונות שבידיה לפתור את הטרגדיה של העם המפוזר בגולה.

הנוער הרבה לקרא בספרים על מצב העם היהודי. הם חיפשו ביסוס עיוני למחשבה הציונית, ברנר, טרומפלדור, א.ד. גורדון שימשו מופת לנוער הציוני. הנוער יצא לנקודות הכשרה על מנת בפועל להתאמן לקראת עבודה פיזית בארץ - לבנות ולהבנות בה.

הנוער יצא למחנות קיץ ובהם תחרויות, תערוכות ששיקפו את נושא העבודה. תנועות הנוער, אליהן הצטרפו טובי הנערים והנערות היוו מרכז לחיים פעילים תוססים - מלאי ענין, מלאי הכרה וחדורים רעיונות נשגבים על הכשרה עליה והגשמה. גורל רובם היה כגורל כל בית ישראל שנכרת ונגדע בשואה.

קהילת דבינסק

מפי מר משה חיל

דבינסק היא העיר השלישית בגודלה בלאטביה הנמצאת ליד נהר דבינה. לפני פרוץ מלחמת העולם השניה היו בה כ-47 אלף תושבים, מהם 40% יהודים, שישבו לרוב במרכז העיר.

בדבינסק היו חמישה בתי ספר יהודים בכמה מהם השפה הראשית היתה העברית. על מנת ללמד עברית טובה, באו מהארץ מורים-מחנכים, ששהו בה מספר שנים. היתה גם גמנסיה עברית ובשנות השלושים היה קבוץ הכשרה, שהכשיר הנוער הציוני מתנועת "גורדוניה" ו"השומר הצעיר" לעבודות חקלאיות.

העיר המתה מתנועות נוער ציוניות, שהיו מקימות מועדוני נוער כגון מועדון "בורוכוב" לנוער ומועדון ציוני למבוגרים. תנועת "השומר הצעיר" הוציאה גם ירחון שנקרא "משעולי". בעיר היתה ספריה, בה קרא הנוער ולמד מספריה הרבים. התנועות הציוניות היו ערות וקיימו כנוסים, אספות, עצרות, שעוררו הד רב באוכלוסיה היהודית.

כשרצה נוער פרו-נאצי להשתלט על רחובות העיר, לא מצאו קרקע פוריה. קצבי העיר סילקום מיד - ביד חזקה ובזרוע נטויה.

בין היהודים, שרובם היו סוחרים, היו גם מעמדות. העשירים, בעלי חנויות ומחסנים ולעומתם העניים המרודים. יום אחד בשבוע היו עניי העיר עוברים מבית לבית, מקבצים נדבות, וכך מקיימים נפשם.

בראש הקהילה היהודית עמדו מספר עסקנים. שטובת העיר נגד עיניהם. לרוב היו אלה רבנים, אלה גם המנהיגים הרוחניים של הקהילה.

יהודי דבינסק היו שומרי מסורת. בשבתות היו החנויות סגורות. וביום ראשון, שהוא חג לנוצרים, היו לפעמים מספר חנויות פתוחות חצי-יום. מפעלים גדולים לא היו בעיר. היהודים היו סוחרים או בעלי מלאכה המועסקים בסדנאות. הצעירים מבתים עשירים היו נוסעים אחרי גמר התיכון - לאיטליה ללימוד רפואה. אחרים מן הצעירים היו עוזרים להוריהם בעסקים או ממשיכים בעיסוקי הוריהם. בשנות השלושים עזבו הרבה יהודים את דבינסק והצעירים נהרו בעיקרו לארץ-ישראל.

דבינסק היתה ידועה בהכנסת אורחים שלה וביקרו בה הרבה אישים מארץ-ישראל. ח.נ. ביאליק ז"ל ביקר בדבינסק ועורר גל של התענינות. תלמידי בתי-הספר דקלמו לכבודו באולם הקולנוע הגדול וביאליק התרגש מאוד. גם יחיאל הלפרן ביקר בדבינסק ונפגש עם הנוער.

דוד בן גוריון ז"ל עמד לבקר בדבינסק. האוכלוסיה היהודית התכוננה למאורע זה - שנפסק באמצע, כי עקב הרצחו של ארלוזורוב חיים, נאלץ דוד בן-גוריון לחזר ארצה. כולם מאוד התאכזבו שלא זכו לראות ולשמוע את האישיות הידועה והמפורסמת.

על דבינסק, עיר ואם בישראל לא פסחה ההשמדה.

הנאצים דרשו מהיהודים לענד שלושה טלאים צהובים ולא שניים כמקובל. הלטים עזרו ושיתפו פעולה בהשמדת יהדות דבינסק.

המצבה על קבר אחים אומרת רק: "לזכר קרבנות הפשיסטים".

דבינסק, שנמצאת תחת חסותה של רוסיה - לא זכתה להעמיד מצבה על קבר היהודים הנרצחים. אין זה לפי טעמו של המשטר הסוביטי בלטביה הרוסית.

ראיינו: לוי צבי, הלל לבנה,
אפוטקר שולה -
תלמידות ח/1

מפי מר שמחה כץ - רשמה צופיה (ב/1)

ד_ב_י_נ_ס_ק עִ_י_ר_י

דבינסק היתה קהילה תוססת גדולה וחשובה עם צביון יהודי ער. חיו בעיר גם רוסים, פולנים וגרמנים. האוכלוסיה המעורבת התערתה בחיים הכלליים.

הנוער היהודי של הקהילה היה ער לבעיות הכלליות והציוניות בפרט. בין שתי מלחמות העולם היו בה כ-35 אלף יהודים - הקהילה הצטמקה עקב קירבת העיר לחזית.

הנוער, שהתחנך בתנועות ציוניות, היה בקבוצי הכשרה ועלה ארצה עם רשיונות עליה שנקראו צרטיפיקטים.

עד שנת 1934, כשהיה משטר דמוקרטי בדבינסק, לא סבלו היהודים מאפליה. הם היו סוחרים, בעלי-מלאכה ומקצועות חופשיים ותרמו במירצם ויזמתם להתפתחות הכלכלית של העיר.

רק עם ההפיכה הלאומנית בשנת 1934 הורע מצב היהודים עקב ההגבלות, שהוטלו עליהם.במלחמת העולם השניה הגיעה השואה גם ליהודי דבינסק והכריתה אותם.

היות וקהילת דבינסק היתה מוקפת אוכלוסיה עוינת, לא יכלה גם להתגונן. לא קמה בה מחתרת פרטיזנית. מעטים הלטים שעזרו ליהודים להמלט מצפרני הנאצים. אי-פה אי-שם החביא איזה כפרי. יהודי בודד או משפחה יהודית. וזכורים לטובה יהיו אלה שהגישו עזרה ומילטו יהודים מאכזריות הנאצים.

ע י ר י   ד ב י נ ס ק

מפי מר גור שמואל.

נולדתי בלנינגרד ועברתי לגור בדבינסק, בה חייתי משנת 1924 עד שנת 1940, שם הייתי מנהל חשבונות.

ידעתי היטב רוסית. משפחתי בת חמש הנפשות היתה מסורתית - דתית. למדתי בבית ספר יסודי, כששפת ההוראה היא עברית. מורי היו כולם ציונים מובהקים, ואת התוכן הציוני הערו במקצועות שלימדונו.

תוכן הלימודים היה מכוון לפיתוח הרגש הלאומי. בבית הספר שררה אוירה נעימה. החגים הוחגו ברוב פאר והדר. בל״ג בעומר היינו יוצאים ליערות בחץ וקשת. בחנוכה היינו עורכים טקסים בבית-הספר, והשירים שלמדנו עוררו אותנו לפעילות.

מורים היו מגיעים מארץ-ישראל. הם כוונו ע״י הסוכנות ומילאו את תפקידם נאמנה, בספרם לנו על ארץ-ישראל המתפתחת והמתחדשת.

סיימתי את בית הספר היסודי והתיכון בדבינסק.

את שעות הפנאי היינו מבלים בצוותא אחרי הלימודים בביה״ס.

היינו עורכים משפטים ספרותיים ודנים על נושאים שונים, העומדים ברומו של עולם. במשפטים ספרותיים אלה היו מופיעים נציגים מתנועות נוער שונות - והויכוחים היו ערים ופוריים.

היינו יוצאים מתנועות הנוער למחנות קיץ ומחנות חורף. ערכנו משחקי לילה במחנות, בהם חישלנו את גופנו ורוחנו לקראת העתיד. כל אחד תכנן לעצמו איך להגיע לארץ-ישראל.

לצערי, לא רבים מאתנו הגיעו ארצה. רק בודדים נשארו אחרי השואה האיומה, שפקדה את העם היהודי בגולה.

ראיינו: חוה הפנר
לאה ברקוביץ
תלמידות ח/1

קהילת דבינסק שבלאטביה - חוה הפנר, כתה ח'

בשיעורים ללימודי השואה התעוררה אצלי שאלה: כיצד זה קרה שהעולם ידע מה שהנאצים מעוללים ליהודים ושתק. בעת ראיון עם פליטי השואה מקהילת דבינסק חדרה גדולת הקהילה ללבי.

היה שם נוער יהודי, שהשתייך לתנועות נוער ציוניות ואף פעם לא עמד בפני השאלה: איפה וכיצד לבלות, כמו ששואל הנוער בימינו. הנוער למד, התחנך לקראת מטרה וחישל את אופיו ובשואה האיומה הראה יכולת של עמידה על נפשו, בגיטאות, במחנות וביערות. אני מרגישה כלפיהם אהבה, הערצה וכבוד, שיכלו בתנאים הקשים להתקיים ולא לאבד צלם אדם.

אנו מוכוחים ללמוד ולדעת, מה קרה לשליש של עמנו. הקהילות הרבות באירופה הכבושה, שנרצחו - ידעו ליצור בעבר תרבות מפוארת, מוסדות חינוך מהוללים, הוציאה אישים דגולים, סופרים, רבנים, משוררים, ציירים. הקהילה היתה גוף, שנשאה את עצמה. מלאה אני אהבה אליהם ואהדה לפעולתם.

העולם הגדול והרחב אדיש היה כלפי רוצחי עמנו - ועל העוול הזה צריך להתריע ולצעוק חמס. הנאצי - החיה הברברית - השתלט על אירופה ודרס ברגל גאווה את כבודו של האדם.

היהודים הפצועים, המוכים, השכולים נלחמו על נפשם יום יום ושעה - שעה. בספרי ההיסטוריה של העמים היו צריכים להכניס פרקים על השואה. על הרצח האכזרי, על המרד וההתקוממות של היהודים בתנאים קשים אלה. אנו לומדים על הקהילה וגואה בי רגש של גאווה על שאני משתייכת לעם הזה, שידע להגן על כבודו - - ואני עצמי מרגישה חלק ממנו.

הרשימה הופיעה בקובץ "יד ושם"
"לזכרם"
י"א טבת תשל"ה.

דבינסק - עיר ואם בישראל מאת משה אמיר (בליאך)

מתוך ספר הזכרון: יהדות לטביה -- ת"א תשי"ג

בלב רוטט אוחז אני בקולמוס, כדי לנסות ולהציב ציון לקהילה יהודית שלמה שנעקרה ואיננה עוד. אויה לי, שעלה בגורלי להעלות את זכר דבינסק, עיר ואם בישראל: היד רועדת וממאנת להישמע. שבת. שקט ושלווה ברחובות דבינסק. גם הגויים מאיטים צעדיהם, כאילו לא רצו להפריע את מנוחת השבת, קולות רינה ותפילה בוקעים מעשרות בתי-התפילה. המיוחסים "שבמנינים" הם כמובן "הפלאנובר" ו"הקהלשער" שברחוב אופיצרסקאיה. בהם מתפללים שני גאוני הדור: רבי מאיר שמחה הכהן ורבי יוסף רוזין, המכונה "הגאון מרוגיצ'וב". שני עולמות רחוקים זה מזה ת"ק פרסה לפי מזגם ואורח חייהם, אך קרובים כל-כך בגדולתם וגאוניותם.

קומתו המלכותית והזקופה של רבי מאיר שמחה "המתנגד" כולה אומרת כבוד והדר. מעורב הוא בין הבריות, נעים בהליכותיו ושקול בדיבוריו. הנה פגש בדרכו לבית הכנסת את בנו של אחד מפרנסי העיר, כשסיגריה דולקת בפיו, ואותו יום, יום שבת היה. הבחור, נתבלבלו חושיו ונשאר תקוע במקומו, מבלי להשליך מעליו את הסיגריה... "שבתא טבא לך, מאירל", פנה אליו הגאון בניחותא. בודאי נשכח מלבך, כי שבת היום. כן מאירל, היום שבת, זכור את יום "השבת לקדשו". והמשיך בדרכו, כאילו לא אירע דבר. פני הבחור חפו, ואת הלקח לא שכח כל ימיו.

וזכורני, ימי "אוקטובר" הסוערים. באישון לילה מוצאים אנשים ממיטותיהם. רבים נמלטים ואין איש יודע לאן, ועל מה. יד המהפכה מקצצת ואינה בודקת ביותר... הנה אסרו את העשיר מיטרו-פאנוב ובדרך "למצודה" ירו בו ואת גויתו השליכו לנהר. את החנווני סגל הובילו בחוצות העיר ושלט על חזהו: "ככה יעשה לבורגנים ולספקולנטים" (ספסרים). והאספסוף שיסע אותו על סף בנין המשטרה. את מהנדס העיר, מובשנזון, הוציאו ממיטתו ובבוקר נמצאה גויתו בתעלה נקובה כדורים. ולפתע פשטה שמועה מחרידה: "מובילים את הרב"!... הכל פרצו החוצה וראו תמונה מזעזעת: הגאון ר' מאיר שמחה צועד במלוא קומתו הזקופה באמצע הכביש מוקף צ'קיסטים ובידיהם אקדחים שלופים. הוא מובל אל הבנין המפורסם, ששמו בלבד מטיל אימה - הצ'יקה שברחוב אליינאה. על אף הסיכון הגדול, נאספו מיד אלפי חתימות - של יהודים וגויים כאחד - וכולם, כולם ערבים ל"כשרותו" של הרב. יתר על כן: "החתומים מטה מעידים להעיר שמאסרו של הרב יגרום לתסיסה כללית בין אזרחי העיר", נאמר בפטיציה (בקשה). בו ביום שוחרר הרב ממאסרו ושוב לא נגעו בו לרעה.

ולעומתו - רועה עדת החסידים, הגאון דרוגאצ'וב. נמוך קומה, אך זריז תנועה, תמיד בבחינת "כל עצמותי תאמרנה". מאור הבוקר עד אישון לילה יתרוצץ בחדרו אנה ואנה שקוע במשנתו. אלפי שאלות ותשובות לו. מכל ולכל. הוא מורה הוראה לגדולי הדור.

בדרכו אל בית הכנסת הוא ממשיך כאילו בסוגיה שלו, ואינו מכיר בשום סייג וגדר. רץ באמצע הרחוב, עולה על כל מי שמזדמן בדרכו. כולם נוטים הצידה. העגלון עוצר את מרכבתו, הרוכל את עגלתו, נשים סרות בחפזה לצדדים, וכולם מלווים במבטי חיבה והערצה את הדמות הזעירה של גאון הדור. ובבית הכנסת - תמיד ראשון לגמר התפילה מתרעם על העובר לפני התיבה: "מהו משתהה שם, מהו מסלסל את ניגוניו בפני ריבון העולמים? הוא יודע, יודע הכל, גם בלי הניגון שלו. מהר, מהרו". ובטרם קיפלו את הטליתות, הוא כבר נחפז חזרה אל היכל תלמודו, ואינו מש ממנו יומם ולילה.

זכורני חגיגת "סיום" בישיבה ע"ש "סוצ'ה הורביץ". נתאספו גם רבנים מהסביבה והורי הבחורים. אנו "הגומרים" משננים את הדף. והנה השלך הסו הגאון ר' מאיר שמחה קם להגיד דברי הסיום. משנתו קב ונקי. אינו "עוקר הרים": כבקי ורגיל הוא חודר לסוגיה העמוקה, חוצה את ים המפרשים. בשכלו הבהיר והחריף הוא מפריד את הטפל כבאיזמל והעיקר נחשף לעיניך. הכל מקשיבים במתיחות ולפתע:- הוא שח? מהומה כללית: הגאון מרוגצ'וב. קומתו הקטנה הזדקפה. עיניו מתיזות רשפי אש. את קנאת ד' צבאות הוא מקנא' אך רבי מאיר שמחה עומד שקט. על פניו נסוך חיוך סלחני: הוא ממשיך, כאילו לא נפל דבר. גם הגאון מרוגצ'וב כאילו זחה דעתו עליו והוא ממלמל: "ימשיך, ימשיך". ברם ר' מאיר שמחה כבר מפליג בסוגיה ובלי משים הביא את הספינה לחוף מבטחים. אך גמר, קפץ אחריו הגאון מרוגצ'וב. אין הוא נוגע בדברי קודמו, מתנצח ומתנגח עם ראשונים ואחרונים, חוצב להבות, ודומה, שהשכינה קורנת מעל פניו. הכל שותים בצמא את דבריו, ואף הגאון ר' מאיר שמחה כולו הנאה והתפעלות.

אלה היו רועיה הרוחניים של קהילת דבינסק. בעניני חולין לא התערבו. הללו היו נתונים בידי המוסדות והאישים הנבחרים, שקבעו את צביונו הציבורי של הקיבוץ היהודי בעיר.

רשת החינוך ענפה היתה ליהודי דבינסק: חמשה בתי ספר עממיים עירוניים. בראשון היו כ: 700 תלמידים, מנהלו היה מ. בליאך ושפת ההוראה בו יידיש; בשני 400 תלמיד, מנהלו גינזבורג, ושפת ההוראה בו עברית. בשלישי 350 תלמיד, מנהלו דובריץ ושפת ההוראה בו רוסית. ברביעי 350 תלמיד, מנהלו לוונברג ושפת ההוראה בו יידיש. בחמישי 350 תלמיד, מנהלו קיטסקי ושפת ההוראה בו עברית.

היה גם בי"ס תיכון ובו 500 תלמידים. מנהלו הראשון היה ליפשיץ, אחריו גורפינקל והאחרון שנספה עם תלמידיו - קופילוב. כן היה בית ספר תיכון ערב מטעם צישי"א עם 300 תלמיד. בי"ס למלאכה מטעם "אורט" עם 200 חניכים בהנהלת בלום. בי"ס עממי פרטי מטעם "אגודת ישראל" עם 100 תלמיד בהנהלת ניישול. ועל עץ דעת זה עלה הכורת. נדם קולם הערב של הגוזלים התמימים נדומיית מוות נשתררה בקן ההרוס. על אלה עיני בוכיה ללא הפוגות.

ונעלה זכר המוסדות הציבוריים המפוארים: בית חולים עירוני, שנקרא בפי כל "דער אידישער האספיטאל"על רופאיו המסורים: הרופא הראשי ד"ר גורביץ נצר לשושלת רבנים, יו"ר קרן היסוד (הרעיל את עצמו בגטו), ד"ר ז. גורדון (נפטר בירושלים) ד"ר רוזנברג (נהרג בתאונת דרכים בחיפה) והחובש פירנוב בעל הנסיון הרב. הבנקים העממיים: "בנק הקהילה" שנתמך על ידי ה"ג'וינט" וסייע לאלפי חבריו. הבנק לבעלי מלאכה: בנק קופת-עם, שכונה בפי כל "שטארקס באנקי", על שם מנהלו, העסקן הציוני שטארק ז"ל יקר הנפש ואציל-הרוח. המוסד היה יציר-כפיו ולו הקדיש כל מרצו. הספריה הגדולה של הקהילה על 30 אלף הכרכים שבה, והספרנית העלמה ברוק שמסרה עשרות שנות חייה למפעל תרבותי זה. ובשכנות בית המרקחת הציבורי לצרכי הקהילה. בהנהלת הרוקח הותיק בעל ראש השיבה קרול איש "הבונד". באותו בנין שכנה גם החברא קדישא: הרוח החיה שבמוסד - זלמן בועז, בעל נפש אצילה וקלסתר פנים של תלמיד חכם, שלא נפגעו אף כמלוא הנימה מתפקיד הקברן, ששימש בו שנים רבות (בן ובת לו בכפר גלעדי וכפר בלום ובן במשרד החוץ בירושלים) ויד ימינו הזקן ר' ברוך אגינסקי, סוחר לשעבר שירד מנכסיו ומצא תנחומים בשמשו בקדושה בבית הקברות. (בניו בקרית חיים)...

וכיצד לא אזכיר את המוסד לגלמודים בערוב ימיהם, מושב הזקנים של הקהילה, ששכן מחוץ לתחומי העיר בפינה שקטה, עטורה חורשות אורן, משיבת נפש והמנהלת - העלמה ברמן שהיתה להם כאם (עכשיו בדרום אפריקה). ובשכנות שקקה חיי עלומים ומרץ החווה של "החלוץ" - בניין רחב ידיים ושטח אדמה סביבו. מפינה זו צמחו כנפיים לדור הצעיר, המכשיר עצמו לעליה לארץ, מכאן היו יוצאות בוקר בוקר פלוגות עבודה בשירה ורינה. "השקצים" וה"שקצות". הללו ה"מחוצפים" בעלי השרוולים המופשלים, השוקיים החשופות - הם הם שהסעירו את הרוחות בעיר. ילדי המכובדים שבעיר ובעיירות הסמוכות קיבלו הכשרתם בחווה זו. ובצאתם יום יום בסך לעבודה בעיר וכלי עבודתם על שכמם, הגרזן והמשור לנסירת עצים, או האת לניקוי שלגים ולשאר "עבודות של גויים", היו אלפי מבטים מלווים אותם, מי במנוד ראש, מי בקללה ומי ב... דמעה חרישית של רטט וגיל פנימי. דפק לב היהודי ביתר עוז ובנבכי הנשמה זע רגש של גאווה וכבוד ל"שקצים" הללו...

כאן בחורשת האורן היו מתלקטים החלוצים שבהכשרה מסביב למדורה. אליהם היו מצטרפים בני "נוער-בורוכוב" "השומר-הצעיר" (נצ"ח) וסתם נערים ונערות, וכולם יחד היו שותים בצמאון, מפי המדריך או השליח מהארץ, שהיה מזדמן, את דבר ארץ ישראל העובדת.

יש והתנהלו ויכוחים סוערים עד הנץ הבוקר. מכאן יצאו החלוצים. עלו ארצה ועתה נפגשים בכל פינות הארץ - בעיר, במושבה, בקיבוץ. ביחוד ניכר מקומם בשפיים, משמרות, כפר בלום, כנרת, אפיקים, אשדות-יעקב, עין-גב, כפר גלעדי ועוד. ולמלא את מקום אלה שעלו נשלחו הבחורים מ"החלוץ", "נוער בורוכוב" ונוער "צ.ס.", שהתרכזו בבנין הקהילה ברוחב זליונה 80.

הבית והרחוב המו מסביב ערב, ערב. בית היוצר לדור המגשים. כתליו ספגו כמיהת הנוער והתנועה לארץ ולחיי העבודה. מכאן יצא הספורטאי היהודי הלאומי - כשסמל מגן הדוד מתנוסס בגאוה על חזהו - כבש את המקום הראוי לו בין קבוצות הס.ס. (ארגון הספורט של הסוציאל-דמוקרטים הלטביים) בין כתליו של בית זה נוסד האיגוד המקצועי. מכאן נישא לראשונה בגאווה ולעיל כל הדגל הלאומי בצידו של דגל המעמד באחד במאי. ולאחר שהוכר ע"י הס.ד. (למרות מחאותיו של ה"בונד").

ממפתן בית זה חדרה והתפשטה בקרב שדרות העם העמלות, וביחוד בקרב הנוער התורה הציונית-סוציאליסטית. היא התנגשה ב"בונד" החזק והשרשי שבעיר, התגוששה עם הנוער הקומוניסטי ועשתה חיל בתעמולתה לרעיון הציוני סוציאליסטי. נהרו לשורות "החלוץ" בנים שגדלו על ברכי אבות בונדאים ותיקים. בין ראשי המדברים בתנועת הנוער המפוארת הזו היו הצעירים אלתר גולדמן, מרדכי חייקין, מוליה ברודבקה (עכשו בשפיים) מ. שוואלב (סגן אלוף דרורי) ליובקה לוי, בלה בליאך (הרצליה) גולדה פיפקביץ ז"ל בורקה גולדין (מחללי שפיים במאורעות הדמים), איסר הלפרן (הראי"ל) חייב שיינקין, יהודה סטול ז"ל, בוירסקי, דונה נחמן ועוד ועוד. מסביבם התלקטו מאות צעירים, שהשליכו מאחורי גבם את חיי הגלות, עזבו את הבית ועלו ברינה וגיל.

איזו קנאות לאידיאל הנשגב! איזה להט נעורים! איזו שאיפה עזה לשינוי הקיים! איזו עמידה עקשנית היתה לנוער הזה, שהבקיע מסורת דורות ומרד במקובל! וכל אלה שנשארו ודימו, כי יכו שורשים במקום, כל אלה נקברו תחת ע"י המפולת...

וימי העליה: ימים בלתי נשכחים! כל עליית חלוצים היתה למאורע. תאריך הנסיעה - יומא דפגרא לכל יהודי העיר. כבר מאור הבוקר המו הרחובות מסביב לבית-הנתיבות. הכל מלווים את החלוצים. כל מחסום לרכבת פרוץ. ההתרגשות עצומה. דמעות גיל והתיפחות של אמהות וקרובים. דמעה נגרת בלאט מעיני אבא המרוכז כולו. היא מתגלגלת, נושרת ונעלמת בסבכי הזקן. כל תנועת נוער באה על סמליה ודגליה ללוות חבריה. הנה זזה הרכבת לצלילי "התחזקנה" וה"תקוה". מכל צד בוקעים קולות רווי געגועים וכמיהה: "להתראות בקרוב בארצנו"! משקשקים הגלגלים, הרכבת המקושטת בדגלי הלאום משרה חגיגיות, הגויים גם הם מנפנפים וצועקים: "דו-פלסטיני" והנה נשמעת שאלת קולות רבים בצוותא: "מי יבנה הגליל?" וכהרף עין נשלח רעם תשובה: "אנו נבנה הגליל" עוד נשמעים מרחוק צלילי "אנו עולים ארצה" ונבלע הקול.

"ומתי אעלה כבר אני?" מהרהר כל אחד בלבו. פגה המתיחות, נשארו ריקנות, אי שקט. העיניים תרות אחר עשן הרכבת המתאבק במרחקים, שם דוהרים חלוצי ישראל לארץ היצירה, לעבודה!...

כן, היו אלה ימים בלתי נשכחים. רבים שהספיקו לצאת בעוד מועד, אך רבים נשארו תקועים וניספו.

ובזכרי את "החלוץ" את תנועת הנוער הציוני ואת המחנה הציוני-

סוציאליטסי איך לא אעלה זכר שלושת אבני-החן של התנועה, השלישיה שליוותה אותנו כרועה באמן בכל שלבי עבודתנו: חברינו היקרים סראגוביץ, משה'לה זרודין ויוסף סמושקוביץ.

סראגוביץ. מרחוק בא אלינו מאי-שם ברוסיה בה ריצה את עוונו כחבר "צ.ס." בדרכו הביתה למשפחתו בפינלנד נתקע בעירנו ונשאר בה. הוא נשא על כתפיו הכחושות את כל עול התנועה. גלמוד וערירי שכן בחדר ד' על ד' אמות ולמראשותיו חבילות "באפרייאונג" וכתבי עת אחרים של התנועה בתפוצות. לחם צר ויצוע דל היו מנת חלקו, ובגוף צנוע זה - איזו נשמת קודש יקדה בו!

בעבודתו לא ידע ליאות. בלי תואר הוכתר כמרכז כל החוטים בתנועה. עד שקם ועלה ארצה. לא עמד לו כוחו הפיזי בעבודות הכיבוש ובמלחמה בקדחת: מחלה ממארת החלה מכרסמת את הגוף והוא לא רצה ליפול למעמסה.

כהלומי רעם קראנו את הפתק ששלח: "ברגע זה אני שם קץ לחיי. לא, לא, אל תחשדו. לא תמה ולא פגה אמונתי. הנני כפי שהייתי. תמשיכו בחיים כאן - תבואו הנה"! ועלינו והמשכנו. צוואתו קוימה במלואה, את הנקודה שיסדו חלוצי לטביה קראו על שמו: קיבוץ סראגוביץ - הרי הוא כיום שפיים.

והשני: משה'לה זרודין. שם צעיר זה נישא על שפתי כל. אברך משי ואנין נפש עד תום. כל ישותו לתנועה. ידענו: שנותיו ספורות. חוורון שקוף העיד על האסון הממשמש ובא. גם הוא ידע. ולכן מיהר, מיהר למצות את הכל. לתת את המקסימום, בקפיצת דרך ממש, להספיק בעוד זמן. "החלוץ" האיגוד המקצועי, "נוער בורוכובי" - בכל היה קשור נקשרו קשר בל ינותק. כמה אהבוהו וכבדוהו! והלא הלך מאתנו והא רק בן 28.

והאחרון בשלישיה - יוסף סמושקוביץ. אמן בחסד עליון. לא היתה מלאכת מחשבת שלא שלט בה. צייר מאין כמוהו, תמיד מלא תכניות על אמנות, מרחיב אופקים, חולם ומגשים כאחד. מסור לתנועה ומטובי פעיליה עד יומו האחרון. גם אותו הכריעה המחלה הממארת ובמיטב שנותיו - בגיל 40 - נלקח מאתנו.

שלושתם חלוצי החלוצים היו. שלושתם חלמו על הארץ. אך רק האחד הגיע ואך דרכה רגלו על האדמה הנכספת, כרע נפל, והשניים מרחוק התחממו לאורה ובנכר נפחו נשמתם הטהורה.

ובהעלותי פרשת תנועת"ארץ ישראל עובדת" זכור אזכור במיוחד את תקופת "הסער והדחף", שבאה לידי ביטוי בהאבקות המרה והעקשנית בין החזית הציונית-הסוציאליסטית לבין המחנה הפועלי האנטי-ציוני. הנה "טבילת-האש" הראשונה של המחנה הציוני-הסוציאליסטי. אחרי ויכוחים סוערים, אחרי דין ודברים לאין קץ בין "הבונד" לבין צ.ס. בשאלת ההופעה באחד במאי, בא הכתוב השלישי, יו"ר הסוציאל-דמוקרטים הלטביים. ציר הסיים הנוכרי בוימייסטר והכריע את הכף לטובת צ.ס. קיבלו "הכשר" להופיע בשורות בתהלוכה כחטיבה ציונית מיוחדת על דגלה הציוני והמעמדי

על סמליה וסיסמאותיה. היה זה נצחון לצ.ס. ותבוסה ל"בונד" אך עתה צריך היה להופיע ולא לבייש!

צריך היה בפעם הראשונה להפגין את המחנה הציוני-סוציאליסטי, את פרצופו הפרוליטרי כלפי חוץ... שני המחנות ה"בונד" וצ.ס. התכוננו בחשאי, לבל יוודע ח"ו "הנשק הסודי" למחנה היריב. בשאלת ראש המחנות לא היה ויכוח - שניהם מקובלים במידה שווה, אם כי יחוסם הפרוליטרי לא מהסדנה ממש היה. האחד במחנה הבינדאי, ראש פקיד קופת חולים: השני במחנה צ.ס. מנהל בית-ספר עירוני לילדי עובדים. כאן הכל שפיר וחלק... בראש הדאגה עמדה השאלה: בידי מי יופקד דגל התנועה, מי ומי יהיו נושאיו?

היה ידוע כי ל"בונד" מועמדים בעלי מסורת וזכויות לתפקיד הנעלה: הצבעי יצחק נוכימוביטש, זה שאיבד את עינו במערכות 1905 ונושא כליו משני הצדדים: המכונאי ריינר ופועל ותיק, מדפיס. כל אחד מהם בעל ותק וממוצא פרוליטרי ללא רבב. ההתחרות היתה איפוא קשה והתנועה הצעירה של צ.ס. עמדה בפני בעיה.

בא "יום-הדין". שורות שורות מסתדרות והנה לקול תרועת החצוצרה מופיע'ם נושאי הדגל בראש התהלוכה. הקהל העצום מופתע, נדהם רגע - ורעם מחיאות כפיים מתגלגל על פני הרחוב. דגל צ.ס. החדש מתנוסס ברמה. הוא נישא בידי חלוצה יפה להפליא, שתי צמותיה עד לבריכה. ברם, לא צעירותה ויפיה עמדו לה. מקצועה הנדיר - הוא שעמד לה. עלמה זו היא - נפח! יום יום תראינה יחד עם אביה במפחה. מכה בקורנס בברזל המלובן ומתיזה רשפי אש, עושה מלאכתה כבקי ורגיל (עכשו היא בקרית חיים). בחורה יהודיה - נפח! מי יחלוק על פרולטריותה של זו? נסתתמו כל הטענות... ומלויה - גם הם לא קוטלי כנים היו. מצד אחד האורג הותיק חייט, זה שנולד בבית המטווייה ממש ליד המכונה ועל כך גאוותו, פרוליטרי מבטן ולידה (הוא מת מיתה חטופה בעת עבודתו בבנין בית-המורה בת"א) ומצד שני הצבעי, שכיר יום כל ימות השנה, יענקלה פישר, איש השורה, מסור ונאמן. שלישיה שאין להתבייש בה.

התנועה עמדה במבחן!

ובראש התהלוכה הועד של צ.ס. ד"ר זנד (בחור עני שפילס לו דרך לתואר דוקטור וקנה את מעמדו בשנות רעב וסבל: מקובל כרופא אזניים, מעורב עם "עמך" מת בסיביר) יוסף סמושקוביץ, משהלה זרודין, יודיל פרידמן, חיים שינקין (חולון) יהודה סטול("שמן" חיפה) חיים גלר (מת בשפיים) יוסף בוירסקי (ח"א) אהרון איידוס (שפיים) שפירא (שפיים) האחים דונדה (אחד בחיפה) האחים בלייאר, האחים אליסבוק (דרום אפריקה) נוכימוביטש, י. טרוב (אשכול - כפר גלעדי) יוסף מרגלית, אלתר גולדמן ועוד ועוד - חבורה מלוכדת - כולה אומרת כבוד.

ואחריהם מאות חברים וחברות מבין שורות צ.ס. "החלוץ" "החלוץ-הצעיר" "נוער בורוכוב" הפלוגה הספורטיבית ס.ס. כולם בחורים חסונים, ועל החזה מגן דוד על רקע אדום.

ו"המאסף" פלוגת ההכשרה על בגדי העבודה וכלי-העבודה שלה. ומה הלמו הלבבות, כשהוכרז לראשונה: "רשות הדבור לב"ב המפלגה הציונית-סוציאליסטית" "שם - תחת שמי התכלת של ארץ-ישראל" - מנסר קול מלא מרץ - "שם צועדים עכשו כמונו, ושירי עבודה בפיהם, חלוצי עם ישראל, בוני משטר עבודה וסוציאליזם, מדינה משלהם". נושיט מעבר לגבולות יד פועלים איש לרעהו...

תחי הציונות הסוציאליסטית! תחי א"י העובדת, יחי הפועל העברי.

התלהבות עצומה, חידוש מפתיע, הקרח הובקע, מאז פסקו הויכוחים. צ.ס. תפסה את מקומה הראוי במחנה הפועלי בכל השטחים כשווה בין שווים. לא חסרו גם צרות מבפנים. זכורנו: מעגל ה"הורה" מסתובב בקצב הולך וגובר. פתאם קול קורע שחקים: "גזלנים, חוטפי ילדים, החזירו לי את בני"! זה צועק מרה אבא של וולוול קרמר (שפיים) על שאישרו את בנו לעליה. תופעות תדירות, כמעט יום יומיות.

טרוניות, תחנונים ואיומים של אבות ואמהות "שירפו" מבניהם ובנותיהם, שישאירו אותם בחיק הוריהם, שלא ייתפסו ל"החלוץ", כי פירושו - עליה! רבים עזבו את ביתם באישון לילה, השאירו פתק: "נסעתי לריגה" - משמע - עליתי לארץ ישראל!

ואם בא שליח מהארץ - הפך הדבר למאורע היום. נסגרו החנויות, שבתה כל מלאכה, אלפי יהודים לבושי בגדי חג ושבת מילאו בעוד יום את בית-הנתיבות. כולם, כולם באו לקבל את פני האורח. על כפיים נשאוהו לבית-מלון. אילצוהו להופיע על הגזוזטרה, שיוכלו להציץ בקלסתר פניו: כבוד מלכים חלקו לשליח שהרי אוירא דארץ' ישראל הביא עמו. גם הגויים שבעיר נתמלאו דרך ארץ' והיו מפרשים: "מיניסטר היהודים מפלשטינה בא"!

אולם התיאטרון שעל פסי הרכבת, על אלפי המקומות שבו, לא יכול היה להכיל את כל הבאים. צפופים ודחוקים עמדו כולם ושמעו בדחילו ורחימו דברים היוצאים מפי עד ראייה ממש. וכולם נענים תמיד ביד רחבה, לעתים למעלה מהיכולת, לכל מגבית הקשורה בארץ: הקרן הקימת, קרן היסוד, בנק הפועלים, קפא"י. וכל מגבית שלשמה בא השליח, מקבלים בסבר פנים יפות, ומלווים בחיבה. העיר קנתה את לבם של השליחים, אשר אהבוה ולא פסחו עליה אף פעם, דבינסק היתה תחנת מעבר לאסירי-ציון בדרכם מרוסיה לארץ ולשליחים מן הארץ לרוסיה, מלאות סכנות היתה דרכם. בביתו של כותב הטורים האלה עברו ז. אהרונוביץ, בר-יהודה, יהודה קופילוביץ, בבה אידלסון, זאב הים, ד"ר אדלר, מ. לכטמן ועשרות אחרים.

ולבסוף, כמה מלים על הזרמים הפוליטיים והציבוריים בעיר. המפלגות בעלות ההשפעה העקרית היו "הבונד" ומפלגת צצצס. המאוחדת "הבונד" שורשים עמוקים מקדמת דנא לו בדבינסק. כאן ערש המהפכה של שנת 1905. השפעתו היתה מרובה. בראשו מנהיגים בעלי שיעור קומה, קנאים ורבי כשרון. ביניהם, ציר הסיים ד"ר נ. מייזל,

נואם חוצב להבות, עסקן בעל שיעור קומה. יצחק לווין שאצקעס, בעל העט השנון, פיקח וזריז קנאי וזולל ציון בכל רמ"ח אבריו.

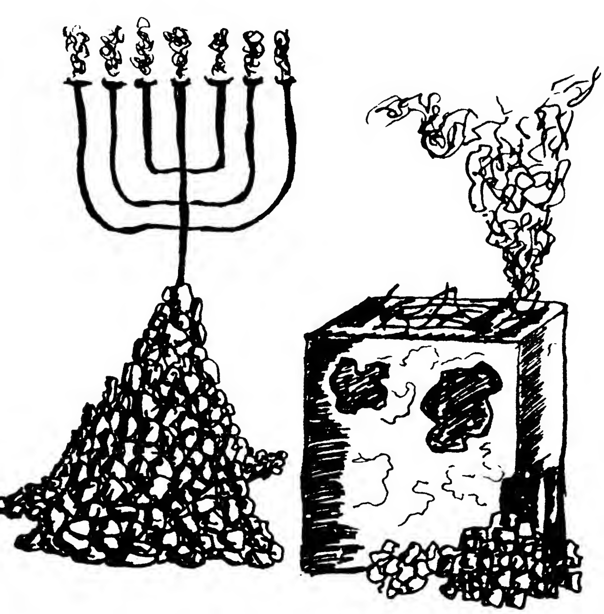
פרץ מייקסין, בעל כוח ארגוני רב. סביבם התרכזו פועלים ותיקים ומשכילים מסורים. זמן רב היו בידי "הבונד" מפתחות כל המוסדות הצבוריים בעיר, כמעט ולא היה לו מתחרה בין הפועלים ברחוב היהודי, עד שהחלה תנועת צ.ס. לחדור ל-"שטח המחיה" של "הבונד". נציגיה הופיעו בקופת חולים, בעיריה, באיגוד המקצועי לראשונה נשמע נאום ציוני-סוציאליסטי באחד במאי. "החלוץ" צעד בתהלוכה בנשאו את דגל הלאום ואת הדגל האדום.

כל אלה קבעו את צביונה של דבינסק היהודית. אך איים כיום?

עלה הכורת על קהילה יהודית מפוארת.

עולליה לקיר נופצו על ידי זרים, בחירי בניה ובנותיה ערומים לטבח הובלו: זקניה לעיני כל רוטשו. הורדה שאולה הקהילה היהודית הקדושה.

חבל על דאבדין ולא נשכחין.

דבינסק כיום

כיצד נראית דבינסק כיום ? - ראיון מפי מר יצחק גורביץ

אם ארצה להשוות את דבינסק מלפני המלחמה לזו של עתה קשה לי למצא מלים. דבינסק שהיתה עיר מלאת יהודים, פעילים, יוצרים, עובדים, נראית כעת מוזרה בעיני.

נשארה רק אנדרטה ועליה רשום: "פה טמונים קרבנות הפשיזם".
אין אפילו על האנדרטה זכר שמתחתיה קבורה קהילה שלמה.
לאנדרטה אין שום צביון לאומי. הושמד כל זיק של תרבות יהודית לאומית והסוביטים יודעים היטב את המלאכה הזו. וזו אחת מהחוליות בשרשרת של הטמעת היהודים במשטר הסוביטי.
כעת נשאר רק בית-כנסת אחד ובית קברות הרוס.

דבינסקאים שורשיים כמעט שאינם. כעת נמצאת קהילה קטנה שרוב יהודיה הגיעו מרוסיה המזרחית והשתקעו בעיר. אין ליהודים האלה שום קירבה לזה מה שהיה. אין שום בית ספר - לא עברי ולא בשפת יידיש. אין שום תנועת נוער ציונית, אין שום מפלגות - ישימון תרבותי גדול. הנאצים השמידו פיזית את היהודים והסוביטים - רוחנית.

אחרי המלחמה עוד היה קיים תיאטרון יהודי וחוג לדרמה - אבל בשנות הששים סילק המשטר גם את זה. "לשם מה נחוץ לכם תיאטרון ביידיש? - אמרו - הרי האוכלוסיה אינה מבינה שפה זו".
וכך נסגר החוג הדרמטי והתיאטרון היהודי.

היהודים משתדלים בחגים, ראש השנה ויום הכפורים לא לצאת לעבודה, ואפילו מכריזים על מחלה, על מנת להשאר אותו יום בבית וללכת לבית-הכנסת להתפלל.

חלק מהיהודים ששומר על מסורת ועל "יידישקייט" משתדל להשיג רשיון עליה בכל האמצעים ובכל הדרכים. האוכלוסיה היהודית עובדת בבתי-חרושת רבים, שנפתחו בדבינסק. הנוער שנשאר משתדל ללמוד בבתי-ספר גבוהים - אבל אחרי גמרם יש קשיים בקבלת עבודה לפי רצונם, כי לפעמים דוחים יהודי מלקבל משרה אחראית, כגון מנהל עבודה או מהנדס ראשי. היהודים משתדלים בכל כוחותיהם לא לשקוע בהתבוללות, אלא להמצא ביחד. הם אמנם לא גרים ברובע מיוחד כמו בגיטו בימי הגרמנים, אבל הדור הישן מעונין שילדיהם יתחתנו עם יהודים ויהודיות ולא עם גויים. הם משתדלים לשמור על הגחלת היהודית שלא תכבה.

עיבדה: לאה ברקוביץ כתה ח׳ חטיבת ביניים כל ישראל חברים.

רשמו: שולה אפוטקר, שרה אינגר, חוה הפנר, צופיה קסטל, גנור עצמון, דוברית בלימנפלד, איתן סלע.

דבינסק אז והיום - מפי מר אריה מדליה, רשמה שולה אפוטקר ב/1

לפני המלחמה היו בדבינסק תנועות נוער ציוניות רבות והן: "השומר-הצעיר", "גורדוניה", "הרצליה", "בית"ר" וגם תנועות נוער יידישיסטיות מזרם "הבונד". דבינסק היתה פעם קהילה חשובה. ביקר בה נתן ביסטריצקי, שלימד את ההורה הראשונה לנוער. הנוער כה התרגל לרקוד את ההורה, עד שאמר: "יחי ביסטריצקי עם ההורה שלו".

כשנכנסו הנאצים לדבינסק, ערכו הרג רב בין היהודים. בנובמבר 1941 היתה "אקציה" של ילדים: חפרו בור גדול וזרקו לתוכו את הילדים המומתים. וכיום יש על הקבר מצבה ועליה כתוב רק: "כאן טמונים קורבנות הפאשיזם", מבלי להזכיר שאלה הם יהודים. מלחמת העולם השניה והשואה שפקדה את העם היהודי השמידה 98% מיהודי דבינסק.

הנאצים הרסו את בית הקברות היהודי. ואחרי המלחמה אפשר היה למצא אבני מצבות, שבהם סללו כבישים או השתמשו לבנין הבתים ההרוסים.

המשטר הסוביטי בדבינסק אינו מטפח כעת תרבות יהודית. מעטים נשארו מיהודי דבינסק. יהודים הנמצאים בעיר הם מרוסיה הגדולה שנדדו ממקום למקום והגיעו עד לעיר הזו. נשאר רק בית-הכנסת האחד למזכרת, ובו קשה לאסף מנין יהודים מתפללים. בעליה הגדולה של שנות הששים היגרו רב היהודים לארץ, והתרבות היהודית המפוארת בדבינסק איננה עוד.

דבינסק כיום

מדליה אריה הוא אסיר ציון, שהגיע לפני שנה ארצה. אחרי שחרורו מסיביר, בה ישב 14 שנים הגיע לדבינסק וישב בה משנת 1947 עד 1972.

אחרי השואה התקבצו לדבינסק כחמשת אלפים יהודים, שרובם לא דבינסקאים, אלא מערי רוסיה המרכזית.

העיר נהרסה במלחמה ונבנתה מחדש. עיר בעלת רבי-קומות ובה כל החנויות ממשלתיות.

הדבר הראשון שעשינו היה לארגן תיאטרון בשפת יידיש.

ההצגות היו מפרי עטם של ש. עליכם, א. גולדפאדן. רוב היהודים באו לראות הצגה ביידיש, כי רצו לשמע את שפתם.

בעיר נבנה בית-חרושת גדול לחוטים סינטטיים, בו עובדים כ-15 אלף איש. רוב היהודים בדבינסק עזבו אותה ועברו לריגה. בשנת 1970 עלו ארצה כ-70 משפחות מדבינסק.

לא קיים בדבינסק בית-ספר יהודי. הילדים לומדים בבתי-ספר כלליים ובהם השפה השלטת היא רוסית. לפני מלחמת ששת הימים היה קיים חוג תרבותי יהודי, שנסגר בצו המשטר.

בעיר נשאר בית כנסת קטן ובו מתאספים לפעמים כמה מנינים. הנוצרים זורקים אבנים בו והיהודים נמנעים מלבוא אליו. אין רב. יש שוחט שממלא את כל הפונקציות הדתיות: הוא הגבאי והוא השמש בבית-הכנסת.

בית הקברות העתיק מהמאה ה-18 נהרס בשנת 1972 לפי פקודת העיריה. יהודי שהולך לעולמו נקבר בבית-הקברות הכללי ורק המגן-דוד על קברו מראה שפה נטמן יהודי.

הדור הצעיר שגדל אינו יודע שום שפה מלבד רוסית. היות ואינם מקיימים שום חג יהודי, הרי הנוער היהודי מתבולל בתוך החברה הקיימת. אין עורכים חופה וקידושין כדת, אין מוהל שיכניס תינוקות יהודיים לבריתו של אברהם אבינו. אין למצא שום ספר בעברית או ביידיש. התרבות היהודית המפוארת הלכה לטמיון בעיר זו, שהיתה תוססת, יוצרת ופעילה לפני המלחמה. שום נציג יהודי לא נמצא באף מוסד ממשלתי. אין עתון יהודי, אלא רוסי. כיצד אפשר לקיים חיים תרבותיים יהודיים, כשכל הקו המדיני של המשטר הסובייטי בלטביה הוא לעקור משורש כל מה שהוא יהודי?

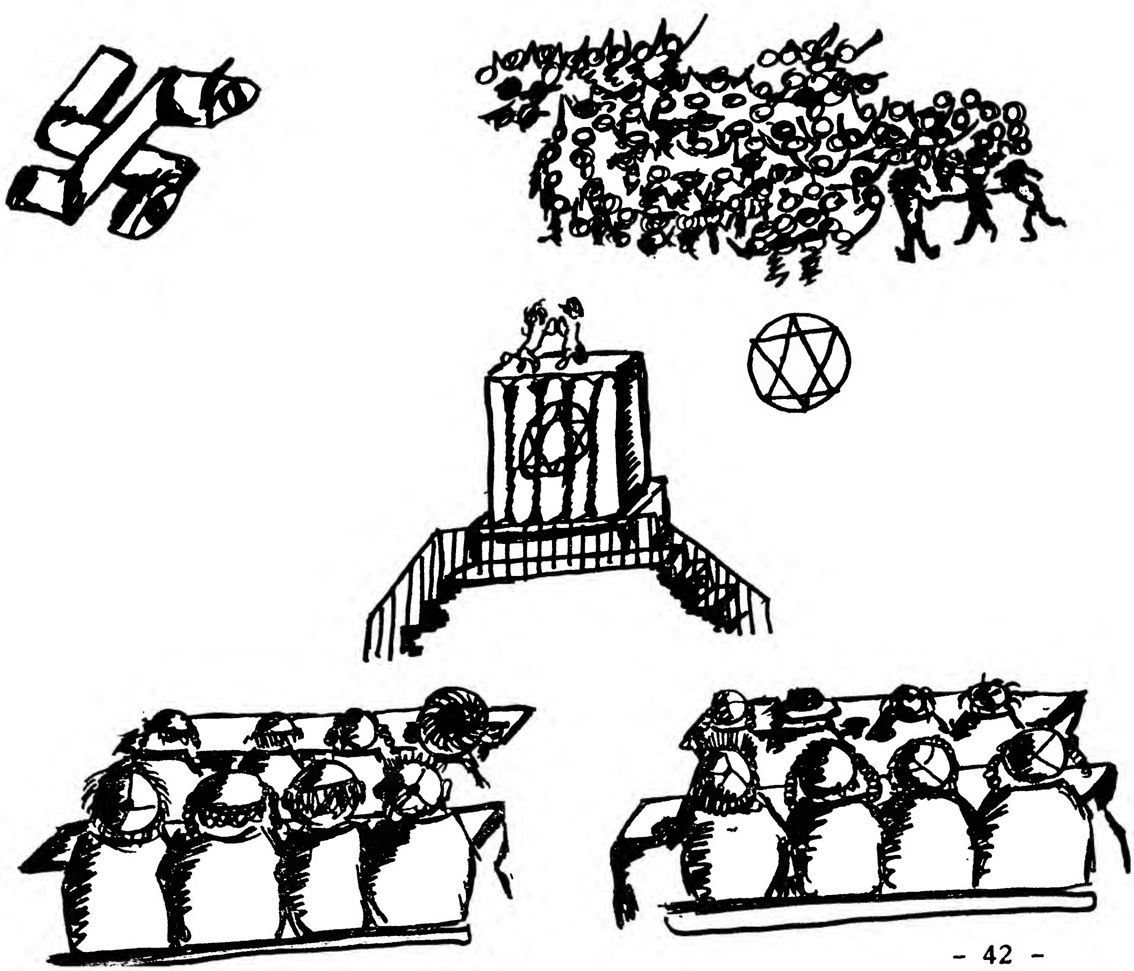
לפעמים מגיע חזן ממרכז רוסיה, מאודיסה או מוילנה ואז מתאספים יהודים, העורגים לשמע מלה ביידיש. אבל הופעות כאלו הן נדירות, רק לפני חגים.

בזמן האחרון נוהג הנוער בשמחת תורה להתאסף מסביב לבית-הכנסת ולרקוד "הורה".

המשטרה מסתכלת בעין רעה על "ריכוז" כזה של יהודים במקום אחד ותמיד מפריעה לנוער לרקוד.

הריקוד בצוותא הוא כצנינים בעיני המשטרה, שפוחדת שמא ישלהב הריקוד את הרוחות המדוכאות, שירצו אולי ל"מרוד" נגדה.

דבינסק - עיר ואם לפני המלחמה - היא מצבה להרס והחורבן של החיים היהודיים אחרי המלחמה. המשטר הסובייטי ממשיך לדכא כל ניצוץ של יהדות.

דבינסק בשואה

הגיטו בדבינסק:

מתוך הספר: יהודים בלאטביה (יידיש)
מאת: מענדל בובה.

דבינסק נכבשה ע"י הגרמנים ב-29 ביוני 1941 - אחרי הפצצה כבדה שהחריבה חלק גדול מהבתים ועוררה בהלה ובעיקר בחוגים היהודיים. ב-21 ביולי 1941 פורסמה פקודה, שעל כל הגברים עד גיל 60 להתאסף בככר השוק. אחרי שהוחזקו יום שלם במתיחות, הובלו לפנות בוקר לבית-הסוהר המרכזי. חלק הובל מיד מהככר ליער הסטרופי ושם הושמד.

הכלואים בבית הסוהר נשלחו לעבודות שונות, וחלק מהם לא חזר מעבודות אלה. האוכלוסיה הלאטבית לא נפלה באכזריותה מהנאצים ןשיתפה אתם פעולה בהשמדת האוכלוסיה היהודית.

ב-15 ביולי הוצת בית הכנסת הגדול ואחריו בתי-הכנסת ובתי-המדרש הקטנים. נשאר רק בית-המדרש של ר' מאיר-שמחה, שנהפך למחסן למצרכי מזון ונשאר "המנין" הפלנוברי, ששימש בית-אבות לארים.

אותו יום פורסם צו, שעל כל יהודי לענד טלאי צהוב על החזה והגב. הגברים נצטוו לשאת טלאי כזה גם על הברך השמאלית.

ב-26 ביולי נכלאו כל היהודית בגיטו בריגה, עירה שנמצאת בצד השני של הנהר דווינה.

"הגיטו" - הזה היה מבצר עתיק מימי הצארים, שברובו היה קסרקטין הרוס ואורוות סוסים.

לגיטו הזה הכניסו גם את יהודי העיירות הקטנות מסביב לדבינסק - בסה"כ צופפו פה 15 אלף נפשות בתנאים סניטריים איומים ובצפיפות קשה ביותר. על מנת, כביכול, להקל על הצפיפות ציוו הגרמנים להכין רשימות של אנשים זקנים, בכוונה להעבירם למחנה מיוחד.

אותו דבר היה בקשר לאנשים-יהודיים שהגיעו מהסביבה הקרובה ממנה גורשו בחוסר כל וכעת הועברו ל"מחנה חדש".

"המחנה החדש" נמצא לא רחוק מדבינסק כ-8 ק"מ הנקרא מקום הבראה: "פוגוליאנקה" שם הביאו את המסכנים והרגום בצורה אכזרית וסדיסטית.

כולם נצטוו להתפשט ולסדר את הבגדים ולהתיצב על-יד בורות מוכנים, אליהם נפלו אחרי הירי במכונות יריה מסביב.

אנו המצבה החיה שנשארנו, אנו בניהם ובני בנותיהם של המומתים. חובתנו הקדושה להנציח את זכרם לחרות את דמותם מעל לוח לבנו, לספר לבני בנינו על הקהילה המפוארת, על דבינסק שהיתה ואיננה.

יש להקים מוסדות חיים, אנדרטאות מאבנים, להוציא ספרים שיספרו, שישאירו זכר וציון לדורות הבאים.

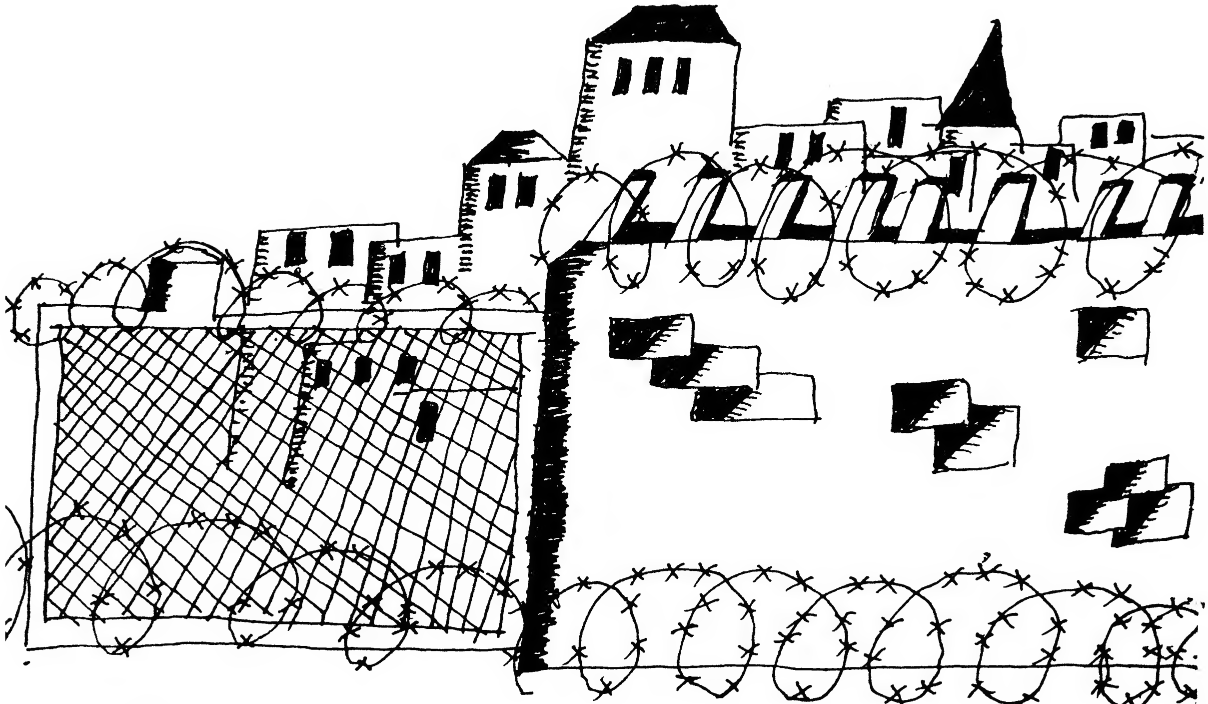
מאת משה אמיר (בליאך)

בהתחלת נובמבר חילקו תעודות עבודה לחייטים וסנדלרים, שהועסקו בבתי-מלאכה גרמניים. מהשביעי עד לתשיעי בנובמבר הוצאו יתר היהודים מבתיהם והובלו ל"הבראה בפוגוליאנקה". האקציה ארכה 3 ימים ולאחריה נשארו בגיטו רק 1000 איש.

רק 400 יהודים נשארו בגיטו אחרי החיסול שלו בראשון למאי 1942. באותו יום השמידו גם את ראשי היודנראט וגם את בתי-החולים על רופאיו ואחיותיו. נשארו רק היהודים שהביאו "תועלת" לגרמנים. הם הועסקו על ידם ואוכסנו במקומות העבודה. חלק אוכסן במבצר ע"י הנהר.

3 נשים נהרגו "כחוק" בגיטו דבינסק. אחת מהן נורתה ושתיים ניתלו. ההאשמה הרשמית נגדן היתה:

אחת מהן התחפשה כארית, השניה סחרה בגיטו והשלישית האושמה ע"י בעל בית לטי בעבירה על חוק "חילול הגזע הטהור".
בעל הבית הלטי חשד בה, שהיא יודעת על הרכוש הרב שגזל מיהודים והסתירו וכך התפטר מעד ראיה.
פסק-הדין הוצא לפועל בנוכחות כל יושבי הגיטו על ילדיו וזקניו.
במקרה אחד נאלץ מפקד "המשטרה היהודית" בעצמו לבצע את פסק-הדין.
אחת מן הנשים היתה תלויה שלושה ימים על מנת ללמד את היהודים לקח שיראו וייראו.
ב-26 באוקטובר הועברה שארית האוכלוסיה היהודית מהגיטו, 350 איש, למחנה ריכוז "קייזרוואלד" ע"י ריגה.

גיטו דבינסק

ב-22 ביולי 1941 פרצה מלחמת העולם השניה.

ב-29 ביולי אספו הנאצים את כל היהודים במרכז העיר (מול הכל-בו הלטי) - את הגברים לקחו, נשים וטף שלחו הביתה.

שבוע ימים ישבנו בבית. אחר-כך אסרו אותנו והתחלנו בטלטולים. אמא, אחותי ואני עברנו דרך המעברים: בית הכנסת "הפלנובראי". בית-כלא בדבינסק, שבו נרצחו רוב היהודים. רק קבוצה קטנה של 300 איש גברים צעירים ונשים צעירות יצאנו חיים מהכלא. העבירו אותנו לגיטו דבינסק, שהיה מלא עד אפס מקום.

גיטו דבינסק היה בעבר קסרקטין של הפרשים הלטיים, מבוצר מסביב היטב, בסוללות עפר, תייל, גדרות וביצות. על יד הדבינה מצד גריבה. בצד השני של הנהר על הסוללות עמדו משקיפים, ושוטרים בנקודות הפיקוד שלהם. אורך הגיטו היה בערך חצי ק"מ. בפינת הגיטו היה אגף הקומנדנט-המפקד שהצטיין באכזריותו.

לפני אגף זה היה שער היציאה מהגיטו. דרכו עברו העובדים. רוב הנשים והילדים נשארו בגיטו ולא עבדו. אלה שעבדו כמוני התאספו בבוקר על יד השער. הגיעו חיילים גרמניים, שבאו לקחת אותנו לעבודה. אלה שיצאו לעבודה היו צעירים, בריאים וחזקים.

היהודים עבדו עבודת כפייה ללא תשלום. עבודה קשה ומפרכת. היו גם יהודים שעבדו במקצועם כגון סנדלרים, חייטים, נגרים שבנו מוסכים עבור הציוד הצבאי הכבד. הם היו זקוקים גם לפועלות לעבודת נקיון, מכבסה ומטבח. קבוצת גברים ונשים עבדה באופן קבוע בבית החולים הצבאי, ביניהם היתה איכילוב שיינקה, (שכעת עלתה ארצה מאוסטרליה), סימה יפה, אייזיק יפה (אחיה - שגר כעת ברעננה).

אותי לקחו תמיד לעבודה. אמא ואחותי לא עבדו אחי שאול עבד ביחידה הצבאית, שם עבדו עוד כמה עשרות יהודים. הם בנו מוסכים ועבדו בנגרות.

אלה שנשארו בגיטו ולא יצאו לעבודה היו צפויים לאקציות. האקציה הראשונה היתה של הקשישים. הקומנדנט הגרמני פנה ליודנראט שחבריו היו מובשנזון, ד"ר ופסי, ד"ר גורביץ - שיספק לו 200 איש מהקשישים למחנה. התנדב ללוות את הקבוצה ד"ר גורביץ.

המחנה נקרא: "מחנה ריכוז שני לקשישים וחסרי עבודה".

ד"ר גורביץ נענה ברצון לקריאה זו ויצא לבדוק את התנאים במחנה. הוא נסע עם הקשישים ולא חזר.

בצורה כזו רימו הגרמנים את היהודים ואת היודנראט. איש לא ידע הקיים מחנה העבודה - ואיפה הוא.

היהודים שהיו להם אישורי עבודה, היו זמנית מחוסנים ונקראו "יהודים המביאים תועלת".

בגיטו דבינסק היו גם יהודים מהעירות הסמוכות כמו דגדה, קרסבה, פריל, זילופה ורקליאבי קרסלבה. אלה היו גם יהודים שעם פרוץ המלחמה ברחו מעיירותיהם ומצאו מקלט זמני בדבינסק וניספו בגיטו. היו ביניהם גם יהודים מחוץ-לארץ, מצרפת או מפולין שבאו לביקור קרובים לפני המלחמה, נתקעו בגיטו ונספו.

לפעמים קרה, שהלכו יהודים למות גם עם אישור טוב. הם אמרו "נמאסו להם החיים, מוטב המוות".

באחת האקציות חזרנו מעבודה בפיקוח חיילים, שעבדנו אצלם. ביחידה זו היו: המורה גורביץ, בליך או בליכמן (מאגלין - בעלה היה רופא וטרינר) ואני - האישור היה משותף. כשהתקרבנו לגיטו, ראינו שכל היהודים עומדים בחצר מסודרים משפחות משפחות.

אני כמובן, רצתי מיד למשפחתי ועמדתי ראשונה בקבוצתנו. ביחד אתי עמדו אמא, דודתי לאה וילדיה. התקרבו לקבוצתנו שני ילדים, ילד בן 8 וילדה בת 7 ואמרו לי: "נעמוד בשורה אתך, תגידי שאנו בני משפחה", צרפתי אותם למשפחתנו.

בין השורות התהלך איש גסטאפו בעניבה שחורה ושוט בידו. הוא קבע, מי לחיים ומי למוות. הוא נגש למשפחתי וכשראה שאני עומדת ללא אישור עבודה התחיל להכותני בכל אברי גופי.

אני לא צעקתי, לא בכיתי רק אמרתי: "אני עובדת ביחידה צבאית ויש לנו אישור עבודה משותף עם עוד שתי נשים ואלה הן". איש הגסטאפו הסתכל עלי ועל חוצפתי, הוריד את השוט ותהה - "מאין ליהודיה זו האומץ לטעון"?

כל העיניים הופנו אלינו - ואז קפצה המורה גורביץ והביאה את האישור. איש הגסטאפו בדק וכל קבוצתי ומשפחתי עברה "לצד החיים". התמזל מזלנו הפעם!

באקציה אחרת נמצאתי בחדר עם אחי שאול - שהתכווץ במיטה כמו כדור וכיסיתיו בכריות ושכבתי במיטה, כשאני מסתירה אותו. השוטרים הלטיים עברו בחדרים, צעקו והוציאו את כולם מהחדרים לחצר ומשם במשאית לכוון בלתי נודע.

אני בשערותי הבלונדיניות עוררתי כנראה תמיהה בליבם, מה עושה "שיקסה" זאת פה? כנראה נקלעה בטעות הנה! וכן לא נגעו בי ובאחי.

בחודש אוקטובר לא עבדתי. היינו מתאספים כל הצעירים מאותה כתה. ישבנו על ספסלים מתקופת הפרשים הלטיים וטוינו חלומות על העתיד. בקבוצה זו היתה שיינקה גנדל (נספתה) הינדקה לוי (נספתנ) סימה יפה (כעת בריגה) איסר חייט (נספה) - שוחחנו על החרות המקווה, על סוף המלחמה - שאולי יבוא פעם.

מישהו שאל אותי: "רחל, את חושבת שנוכל להישאר בחיים?"

עניתי: "בודאי, שנישאר בחיים - הנה השמש זורחת ומחממת, סימן טוב הוא". רוב היושבים לא זכו להגיע לחרות. עצמותיהם נרקבו בחולות "בז'ה". על חולות אלה הוקם בשנת 1961 בית חרושת גדול לכימיה.

הגיע השביעי לנובמבר. אחי יצא לעבודה. אני נשארתי בגיטו הגיטו היה מכותר בשרשרת חיה של שוטרים לטיים. כל הצעירים ביחד רצו ליודנראט וצעקו: "הצילו". אנשי היודנראט היו חסרי אונים. בשעה אחת בצהריים, עמדתי על יד היודנראט והנה ניגשה בחורה שלא הכרתיה ואמרה: "חבריה, מה לעשות?" חברתי יצאה בבוקר לעבודה בבית החולים הצבאי והעבירה לי את אישור העבודה בתנאי שאביא לה בצהריים אותו, אני פוחדת לצאת, מסביב כל-כך הרבה שוטרים מה לעשות? עזרו לי". אמרתי לה: "תני לי את האישור - אני אלך למסור לה. האישור היה על שם בלה פוטש. (נודע לי אח"כ שהיתה מצ'גדה ולא חזרה לגיטו). לקחתי את האישור ורצתי להיפרד מאמי ואחותי. אמרתי לאם: שאנסה להימלט, ושהיא תתחבא מתחת לדרגש.

אמי נפרדה ממני בדמעות ואמרה לי שאם אחיה שאספר לכל העולם כיצד רצחו את היהודים, ושלא אשכח את הכתובת של הדוד ליב מאמריקה. יצאתי משער הגיטו כשאני מנפנפת באישור האדום. אף אחד לא יצא אז מהגיטו. רק אלה שהיו בידיהם אישורים והיה להם הצופן - שקיבלו מידי הקומנדנט הגרמני. כולם הסתכלו אחרי איך שאני הולכת לאגף הקומנדנט. חיכיתי בחצר שעה ויצאתי. השוטרים חשבו שהייתי אצל הקומנדנט ולא עכבוני. עברתי את כל המשמרות. נשאר משמר אחרון. נדמה היה לי שהשומר נרדם, אבל הוא בצעקה פנה אלי בשאלה: לאן אני הולכת? עניתי לו שאני הולכת לבית החולים הצבאי ויש לי אישור שהרופא הרשה לי לבוא לגיטו לבקר את אמי החולה. השוטר הסתכל עלי ואמר: "נו טוב - הגידי את "הצופן"? שכחתי - אדוני השוטר - עניתי. אני מודאגת ממחלת אמי - ושכחתי. השוטר שוב זרק מבט עלי ואמר: "לכי מהר ואלוהים יהיה אתך". עברתי מהר את הגשר ונכנסתי לחורשה קטנה. הורדתי את המגן דוד הצהוב והטמנתיו באדמה. הלכתי למקום עבודתו של אחי. הוא החביאני בבית המלאכה. בערב ביחד עם העובדים חזר לגיטו ומשם כבר לא יצא. כשהגיע לגיטו גרשו השוטרים את כל היהודים מהבתים לחצרות. על המדרגות הוא פגש את אחותנו שרה - שביחד אתה הלכו היהודים לדרכם האחרונה...

את האם שהתחבאה מתחת לדרגש מצאו השוטרים ודקרוה בכידון.

שטופת דם, מתבוססת נפלה לחצר. האח שאול הספיק לכסותה בחול. על קורות משפחתי נודע לי מעד-ראיה.

בשעה 8 בבוקר מיהר אחי שאול לעבודה. על יד השער עצרו אותו שני בלשים שהכירו אותו כפעיל בתנועה הקומוניסטית לפני המלחמה. הוא הלך ביחד עם המורה שטיינמן.
על יד השער עמד מנהל הבולשת מוצניק שהצביע על אחי שאול ואמר: זהו קומיסר קומוניסטי פרידמן של המועצה העליונה הסוביטית הלטית. הענין היה בזה, שבשנת 1940 כשהסוביטים השתלטו על לטביה בחרו בפייביש פרידמן בן 40 שהיה קומוניסט במחתרת. (כעת הוא בריגה). מנהל הבולשת הראה על אחי פרידמן למרות שהיה רק בן 22 ושמו היה שאול ולא פייביש. אבל - מה פתאום הוא ידקדק בקטנות כאלה - כמו שם? ברור שפרידמן היה קומוניסט, הרי המשפחה דומה.

אני ברחתי לברסלב. יהודי דבינסק הושמדו בתאריך של 7-8 לנובמבר 1941. השרידים הועברו למבצר דבינסק, שמה הוציאו כוחותיהם בעבודת פרך. אח"כ העבירו אותם לסלספילס (לא רחוק מריגה) ומשם למחנות גרמניים ופולניים.

רק יחידים ובודדים חזרו ונשארו בחיים.

אני המשכתי לברוח ולנדוד. דרך כפרים ויערות מצאתי קשר לפרטיזנים והצטרפתי אליהם.

בפברואר 1943 עברתי את החזית והגעתי למוסקבה ב-14 לאפריל. שם קבלוני בכבוד גדול. האזינו לי על השמדת יהודי לטביה ועירי דבינסק. את חרותי מצאתי בארץ.

רחל פרידמן

פליטת השואה מגיטו
ד ב י נ ס ק .

גיטו דבינסק

מתוך הספר: קורותיה של תנועת נצ"ח בלטביה

מאת: א. אתי, מ. נישטט

הגיטו ליהודי דבינסק והסביבה הוקם בחודשי יולי 1941 באורוות של הקסרקטין הנטוש ליד העיירה גריבה מעבר לנהר מול דבינסק. בחודשי אוגוסט וספטמבר נערכו האקציות הראשונות בהן נרצחו אלפי יהודים.

לאחר שחודש אוקטובר חלף בשקט יחסי, נערך בראשית נובמבר הטבח הגדול והאכזרי ביותר. בימים 6-8 בנובמבר הובלו אלפי יהודים ליער פוגולי-אנקה ושם מצאו את קיצם. לאחר אקציות אלו נשארו בגיטו בס"ה כ-800 יהודים. על ימי שהותה בגיטו מספרת רחל פרידמן (עלתה ארצה בשנת 1971).

"יחד עם בני משפחתי נקלעתי לגיטו. חברי הקרובים שם היו חברי התנועה. היינו נפגשים ומשוחחים על העתיד המעורפל. יום אחד סיפר לי אחי על שמועות ששמע בדבר פרטיזנים, הנמצאים ביערות ליד העיירה וישקי, לא הרחק מדבינסק. הוא וחבריו חיפשו קשר אל הפרטיזנים. ספק אם היה יסוד לשמועות אלה".

"כאשר החלה האקציה הגדולה בראשית נובמבר נמצאו אחי ואני, מחוץ לגיטו. רצינו לברוח יחד, אך אחי חזר לגיטו על מנת לנסות ולהוציא את אמא, כדאי שתצטרף אלינו. אבל אחי לא הצליח להתחמק מהגיטו חזרה. אני ברחתי לבילורוסיה ונקלעתי לגיטו בעיירה ברוסלאב. מאוחר יותר הצטרפתי ליחידת פרטיזנים אשר איתה נשארתי עד סוף המלחמה".

לפי הנראה, רחל פרידמן היתה היחידה כמעט מבין חברי התנועה שהשתתפו ביחידות הפרטיזנים. מקרה שני הוא השתתפותו של זבולון קריסלאב ז"ל (סניף ריגה) בחוליה שהוצנחה בשליחות הצבא האדום מעבר לקווי האויב, על האי האזנהולם בשפך הדבינה ליד ריגה. חוליה זו בת שבעה חיילים פעלה כחודשיים באיזור ריגה. זבולון ק. היה בין חמשת חברי החוליה שנתפסו בגלל הלשנה. הוא הוצא להורג לאחר עינויים קשים. הסיבה להעדר חברי התנועה בין הפרטיזנים ברורה: הלטים שיתפו בדרך כלל פעולה עם הגרמנים בהשמדת היהודים ולא היה מקום לצפות לעזרתם של האיכרים בשעה שחוסלו יהודי לטביה בהמוניהם. בסוף שנת 1941 - עדיין לא היו בנמצא יחידות פרטיזניות על אדמת לטביה. יחידות כאלה התארגנו או חדרו ללטביה במועד מאוחר יותר.

נחזור על המאורעות בגיטו. כמה עשרות יהודים שהועסקו ע"י הגרמנים בעבודות שונות בעיר, לא נכללו בגיטו, אלא הורשו להתגורר בדירות מסודרות בתוך העיר. בצאתם יום-יום לעבודה ובשובם בערב לדירותיהם הם לא היו נתונים לפקוח קפדני. על רקע המצב הטראגי בגיטו היה מצבם של אלה טוב למדי. הם לא ידעו מחסור במזון ובבגדים, היה בהישג ידם להגיש עזרה מרובה ליהודי הגיטו. אבל בחודשי דצמבר 1941 פברואר 1942 הוטל הסגר חמור על הגיטו בגלל מחלות מדבקות שפרצו בין הכלואים.

בפרק זמן זה מתו רבים ממגיפות ורעב. בסוף חודש פברואר 1942 הוסר המצור מעל הגיטו. ואז גורשו אליו כל היהודים שהתגוררו עד אז בעיר, פרט לבודדים, שהמשיכו להתגורר בעיר. כמה מאות מאחרוני היהודים שבגיטו היו עובדים במבצר או בעיר. באחד במאי 1942 חודשו הרציחות ובא הקץ על גיטו דבינסק. קומץ היהודים שנשארו עדיין בחיים, עבדו והתגוררו בעיר. מצב זה נמשך עד סוף אוקטובר 1943.

בגיטו דבינסק נעשו במשך הזמן כמה נסיונות להתארגן ולצבור נשק על מנת להתגונן בשעת הכושר. היו אלה יוזמות של קבוצות צעירים מצומצמות לאו דוקא על בסיס השתייכות תנועתית, אלא על יסוד היכרות אישית רבת שנים, שנבעה בדרך כלל מחברות קודמת בתנועות נוער או בבית-הספר. כמה מחניכי התנועה היו מעורבים במעשים אלה. זאת יודעים מעדויותיהם של חברי תנועה שבידיהם היו העובדות.

עדות מקיפה ומפורטת על מאורעות הגיטו בכלל ועד אגירת נשק נמסרה ע"י איטה רוזנברג (עתה איטה בל, חברת כפר בלום).

"לתנועה הצטרפתי חודשים ספורים לפני פרוץ המלחמה. כבת 14 הייתי, כאשר דבינסק נכבשה ע"י הגרמנים. אמא ואני ביקשנו לברוח מזרחה יחד עם רבים אחרים, אבל לא יכולנו לעשות כן, בגלל סבתא זקנה וחלשה. אני מעריכה שמחצית יהודי העיר הספיקו לברוח. עד נובמבר 1941 נשארה עדיין בגיטו חבורה של בני נוער בגיל 14-16 ביניהם חברי תנועה. עבדנו בעיר בעבודות שונות. אני עבדתי בניקוי בתים לאחר בדק בית ובטיאטוא רחובות".

"באוירת השכול והציפיה למות יום-יום, היה חברנו איסר חייט ז"ל הרוח הטובה בגיטו. הוא לא היה המדריך הישיר שלי, אלא הפלוגאי של פלוגת הצופים שאליה השתייכתי. בהיותו מבוגר במקצת מחבורת הצעירים שבגיטו (ביניהם גם כמה חניכי התנועה), היה הוא בשבילנו דמות נערצת של מדריך, שעודד אותנו והשתדל להפיח בנו תקווה. הוא לא היה מסוגל להשלים עם המציאות המרה. גם בתקופה הקצרה של השלטון הסובייטי, המשיך איסר לקיים בסתר מגעים עם חניכיו, בניגוד להוראות מצד פעילי תנועה מבוגרים יותר, להימנע בשלב ראשון מכל פגישות כאלה. בגיטו היה איסר מרבה לספר על הקמת קיבוץ עין-גב ועל חיי הארץ בכלל. "אם נשאר בחיים - נעלה מייד ארצה" - כך היינו חוזרים ואומרים אחריו. באחד הימים - - זה היה בראשית 1942 - נתפס איסר בנסיון להבריח כיכר לחם לגיטו ונורה למוות בו במקום ע"י הגרמנים, המרצחים.

על אגירת נשק ואימונים בו, יודע לספר חניך התנועה אליהו גבר (עתה בארצות-הברית).

"מבין הבוגרים יותר שבין חברי התנועה בדבינסק לא נקלעו לגיטו אלא מעטים. רובם נמלטו לברית-המועצות. אף אני ברחתי מזרחה, אבל חבורת הפליטים שלנו לא הורשתה לחצות את הגבול הרוסי. היינו נאלצים, איפוא, לחזור לדבינסק. כך נקלעתי לגיטו. אני הייתי בין אלה, שהתגוררו בעיר ולא בתוך חומות הגיטו. פרק זמן עבדתי במבצר. במקום העבודה הייתי נפגש עם חבר התנועה בן גילי - גוטמן יאכנין.

היינו חבורת צעירים, שהשיגה כלי נשק, בעיקר רימוני יד ואקדחים. המעברים התת-קרקעיים של המבצר הישן שימשו מקום בטוח להתאמן בכלי נשק. לא הקימונו גוף מאורגן של ממש, ולא היו לנו תכניות לפעולת התנגדות יזומה. חשבנו שנוכל להשתמש בנשק, אם כל אחד בנפרד, או כולנו יחד, לפי השתלשלות המעורעות. מהלך המאורעות לא הביא לשימוש בכלי הנשק, שהוברחו לתוך הגיטו".

על אגירת הנשק והסתרתו בתוך הגיטו יודע לספר משה-מנשה ואפנה, ששהה פרק זמן בגיטו דבינסק:

"היינו חבורה בת ארבעה נערים בגיל 10-14 שצורפה ליחידת שרותים מטעם הצבא הגרמני. עבדנו בתור עגלונים בהובלת חמרי בנין. בין הארבעה היה גוטקה יאכנין. מקום מגורנו בגיטו לא היה בתוך הבנינים, אלא בארווה, ליד הסוסים שלנו. גוטקה היה נכה וצולע מינקותו, אבל היה זריז כשד. זריזותו הבלתי רגילה, למרות היותו צולע, הצילה אותו לא פעם ממוות. פעמים רבות הצליח להתחמק ממקום סכנה. כמה מיהודי הגיטו השיגו בדרכים שונות כלי נשק. המקום המתאים ביותר להסתרת הנשק היתה האורווה. בעזרת הנער בובקה פוקס התקין גוטקה ארגז ברזל בתוך האדמה להטמנת הנשק. בעלי הנשק הבטיחו לגוטקה, שבבוא היום, כאשר יבואו להוציא את הנשק על מנת לברוח ליערות, יצרפו אותם - וכן גם אותנו, שלושת חבריו, אל הבורחים. בעלי הדבר לא קיימו את הבטחתם".

אחרוני היהודים בדבינסק לא הישלו את עצמם באשליות שוא. הם ידעו, כי יום יום צפויה הסכנה, שהגרמנים יבואו לפתע להובילם לאי-שם. רבים מהם התכוננו ליום זה בדרכים שונות.

מספרת איטה :

"כל יום שחלף ואנחנו עדיין בחיים, היה בבחינת נצחון. כך חלפו חודשים והגיע קיץ 1943. יום אחד נודע לנו אודות מרד גיטו וורשה. ראינו רכבות מלאות חיילים פצועים, שהוסעו מהחזיתות לעורף. חיילים גרמנים בעצמם הם שהפליטו ורמזו על הכשלונות בחזית, על פרטיזנים בבילורוסיה ועל המרד בגיטו וורשה. המאורע האחרון עורר בנו רוח של עוז ותקווה. אם הם יכלו, למה זה לא נוכל גם אנחנו? אמרנו איש אל רעהו. חשבנו על התגוננות בנשק, אבל לא חשבנו שיש לנו תקווה להשאר בחיים. בחלומותינו הוורודים ביותר לא שיערנו, שאיש מאתנו יזכה לכך".

"כמה בחורים אגרו נשק ותיכננו תכניות שונות. אחד מהם היה חבר התנועה דוד בלאייר ז"ל. תחילה סיפר לי בסודי-סודות שבידי כמה יהודים מצויים כלי נשק. במועד מאוחר יותר ראיתי במו עיני ומיששתי בידי את האקדחים ורימוני היד. לפי תכניתו של דוד בלאייר והחבורה המצומצמת שאירגן בראשותו, היינו צריכים לברוח ליערות ברגע האחרון לפני שיבואו הגרמנים להעביר אותנו לאי-שם. לא רצינו לברוח במועד מוקדם יותר בגלל אתראת הגרמנים, שתמורת יהודי אחד שיברח יוציאו להורג עשרה יהודים".

דוד קיים קשרים עם כמה איכרים, שהבטיחו מקלט לכשנגיע אליהם. ככל שחלף הזמן החלה תכנית הבריחה להראות מציאותית יותר. ציפינו לשעת הכושר. לקראת אפשרות זו תפרנו מכנסיים חמים, שמיכות והכינונו מלאי מזון. חשבנו להתחמק מהעיר בקבוצות של 3-2 או ביחידות. אבל מהלך המאורעות הוכיח שהתכנית לא התגשמה. היום המר של סוף אוקטובר 1943 בא לפתע כביכול. שוטרים ואנשי גסטאפו הקיפו את איזור מגורינו. כל היהודים נצטוו לצאת. אחדים הצליחו להתחמק ולברוח. כמה יהודים התאבדו בכדי שלא ליפול בידי המרצחים. אמא שלי, אני, דוד בלאייר ואשה בשם חוה זילברמן ברחנו על פני גגות ועליות גג עד לביתה של אשה נוצריה. זו הסתירה אותנו בארון הבגדים, אחר-כך הלכה למשטרה והסגירה אותנו. כך נלקחנו אל שיירת הצועדים אל תחנת הרכבת. תוך כדי הליכה החל דוד לברוח. השוטרים רדפו אחריו וירו בו. דוד נעצר וירה בגרמני, שהתקרב אליו והרגו. אחרי כן שם קץ לחייו בו במקום".

זה היה סופו של חברי וידידי דוד בלאייר ז"ל. עד כמה שידוע לי היה דוד האחד והיחידי מבין יהודי דבינסק שירה בגרמני והרגו. בן 17 היה במותו.

עד כאן דבריה של איטה.

-=-=-=-=-=-=-=-=-

אחרוני יהודי דבינסק הועברו בחלקם באותו יום לבית-הסוהר המקומי שם ישבו כמה שבועות עד שהוסעו למחנה קייזרוואלד שליד ריגה. כמה עשרות מבין האסירים שוחררו והוחזרו לעיר, בה נשארו עוד פרק זמן. הרוב הגדול הובל באותו יום לרכבת המשא, שהובילה אותם לריגה. גוטקה יאכנין, שהיה בין הדחוסים בקרון המשא, הוכיח שוב את זריזותו, בעזרתם של אחרים הסיר את חוטי התיל, שסתמו את האשנב, אחר כך "השחיל" את עצמו דרך האשנב וקפץ בשלום מהרכבת, מבלי שהשומרים הרגישו בכך. משנוכח לדעת שלא מצא מקום מקלט, חזר לדבינסק והסגיר את עצמו. הוא הועבר לקייזר-וואלד ומשם טולטל, יחד עם אחרוני יהודי לטביה, למחנות המוות בגרמניה. גוטמן יאכנין ז"ל מצא מותו כנראה במחנה המוות שטוטהוף. בין אלה שהצליחו להתחמק ממאסר באותו יום היה גם אליהו גבר.

הוא מספר על הרפתקאותיו מאותו יום ועד סוף המלחמה.

"מצויידים באקדחים ברחנו, אני וחברי, מפני הגרמנים שבאו להובילנו. הם רדפו אחרינו וירו בנו. חברי נפצע. נתפסנו שנינו והובלנו בעגלה לבית-הסוהר. בדרך הצלחתי לברוח ולהסתתר בבנין, שרק שלדו נשאר ממנו לאחר השריפה. חדרתי לתוך ארובת-הבנין. הרודפים חיפשו אחרי ולא גילו את מחבואי. כעבור יממה התחמקתי מהבנין וחדרתי אל חבורת שבויים רוסיים, שעבדו בחוץ. הצגתי את עצמי כלטי. הייתי איש חופשי. עבדתי אצל הגרמנים בתור מכונאי. בעבודתי הייתי מבקר במחנות צבא ורכשתי מידע רב על ההיערכות של היחידות השונות. כאשר הגרמנים החלו לסגת ברחתי ממקום העבודה. תוך כדי סכנת נפשות הגעתי אל קווי החזית הקדמית והסגרתי את עצמי לסיירים של הצבא האדום. המצאתי מידע מודיעיני חשוב

לרוסים ושכנעתי אותם במהימנותי. לאחר שרכשתי את אמונם בי, גוייסתי לצבא. שרתתי בצבא האדום עד תום המלחמה. בשנת 1945 באחד הקרבות ליד וורשה נפצעתי".

אלה דברי העדות, שהגיעו לידיעתנו עד כה. הדברים מעטים ומקוטעים. ודאי, שאין בהם כדי מתן תמונה שלמה. אך דומה, שדי בהם כדי להצביע על העובדה - שאותם הנערים והצעירים מבין חברי התנועה שנקלעו לתוך כור המבחן הנורא ביותר שאפשר לעלות על הדעת - עמדו בו כמיטב יכולתם.

* * *

* *

המחנה גנבין והשחרור

מתוך עתון יהודי היוצא במלבורן שבאוסטרליה.

עובדת העתון הגב' סוניה סלובו עברה כילדה את שבעת מדורי הגיהינום בגיטו דבינסק, במחנות ריגה, ושטוטהוף שבגרמניה. קרוב לשחרור הועברה ביחד עם עוד 1000 נשים לגנבין, כפר בגרמניה, שבו עבדה קשה.

רק 60 נשארו בחיים - אחרי השחרור.

גב' סוניה סלובו כתבה רשימה זו מיד אחרי השחרור ב-11 במרץ 1945.

(תרגום חופשי)

-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-

בשממה רחוקה מישוב, נזרקו הנשים שסבלו קור, רעב וזוהמה, בתוך גורן הומה, פרוצה לרוחות קרות. שכבו הנשים על תבן מלוכלך, פיהן קודח וממלמל: "מים, מים תנו לי מעט שלג ואוותר על מנת הלחם" - אומרת השניה.

הנשים שוכבות מעולפות ומבקשות שיבוא המוות ויגאל אותן מסבלן הרב. השיניים נוקשות מקור. הגוף מפרפר מקדחת. שקט! הנה מתקרבת עגלת מרק תפוחי-האדמה.

המשמר מגרש מהגורן את הנשים המסכנות, החולות, שבקושי עומדות על רגליהן לקבלת מנת המרק העלובה.

המהומה והמבוכה גדולה. הנשים מוכרחות לעמוד חמישיות בתור, כשהחולות נתמכות ע"י ידידותיהן.

מנה ראשונה חבטה בראש באלת המשמר. הדם ניגר על הפנים, נוזל על העיניים ומטשטש הכל.

נשמעת צעקה בגורן: "מי מוכן להחליף מנת מרק בטיפת מלח?" המשמר מגרש בחזרה את הנשים לגורן כשהחולות מועדות והמרק הדל נשפך. אין למצוא פינה, להשתטח בה, נשמעות צעקות: "הצילו, רגלי, רגלי". צביטות ומכות מלוות את הצעקות.

באמצע הלילה נשמעת זעקה: "מי פה אחות? מהר, מהר, מה קרה"? הנה בתי צריכה ללדת - עונה בקול דואב האם.

היולדת אינה משמיעה אנחה או גניחה שהמשמר, חס וחלילה, לא ישמע קול ולא יחשוד באירוע.

הילוד בעטף ברדיד מלא דם, כשהמגן דוד מבצבץ מקפליו. בשני אסמים שוכבות נשים חולות, נפוחות רעב, שמכינות עצמן למוות. היאוש מנתק את חוט החיים האחרון. הגוף, שלד מהלך שתיים. הכינים אוכלות את השלד ואת שרידי הבשר עליו. הן מוצצות את טפת הדם האחרונה.

אין איש שירחם. יש להסתפק בשני תפוחי-אדמה ובכוס מים דלוחים הנקרא קפה. אף אחת אינה מסוגלת לזוז ולהתרומם. הסחבות מכסות את הגוף המצומק, הבוער מחום.

התבן מזוהם, רטוב. הנשים שוכבות כשחצי גופן רקוב. הרגליים קפואות. לא נשאר זיק חיים בהן. הן מצפות ומצפות.

בגורן שקט, הס. המסכנות נרדמו - ואלה שעוד חיות דורכות על המתות. אין שום רגש, אין שום תקוה "הכל אבוד". אין אומץ להתנער.

בוקר אחד אני יוצאת, צועדת בקושי כמה פסיעות ורואה - אין משמר יותר. מרחוק נשמע כעין דרדור אבנים: "מה זה?" אלה הן מכונות יריה, המתקיפות את האויב הנאצי.

מרחוק מתקרבות שלוש דמויות. האם זה משמר גרמני? קשה לראות מרחוק. לאט-לאט אני צועדת קדימה. מרחוק נשמעת צעקה: אל תבהלו - "אנשים אתם משוחררים".

אנשים? הרי הייתי "מספר" עד עכשיו! האמנם אני בן-אדם?

הקול מרחוק מתקרב. הוא חם, הוא ידידותי.

חולים ובריאים מתרוממים לאט והולכים לקראת המלה: " א נ ש י ם ". אלה שרגליהם נושאות אותם הולכים לכפר. ממולנו נוסע חייל מהצבא האדום. פניו מביאות תמהון וידידות. הבכי שקבל את פניו - המם אותו:

"**אל תבכו - אתם חופשיים** - עליכם להתחזק כל העולם קורץ לכם". אלה היו דבריו "העולם קורץ? איזה עולם? האם קיים כזה?"

נכנסנו לאט לכפר. התפזרנו בבתים הריקים מאדם. לקחנו אוכל, שתיה, בגדים. הכל נראה כמו חלום.

כן - כעת עלינו להודות לצבא האדום, ששיחרר אותנו מהמחנות מארבע שנות עבדות.

רק הצער הרב מכרסם. מעטים נשארו בחיים. הרוב איננו כבר ולא יקום לתחיה. את תלי האפר - מפזר הרוח. באפר הזה טמונים אחינו, אחיותינו הורינו. בודדים נשארנו.

הבכי חונק את הגרון. לאן שאלך, אני רואה את טורי החמישיות של שלדי האדם עם הפנים החוורות והעיניים המיואשות.

גלגוליו של צעיר דבינסקאי מהשמאל הישן

מאת: מרדכי ניישטט

המאמר הופיע "בשדמות" מס' ל"ח תש"ל.

העיר דבינסק היתה עיר ואם בישראל עד שנכרתה בשואת ישראל. יושבת היא על נהר הדבינה, על אם הדרך ממערב אירופה למוסקבה. סמוך לגבול פולין, היהודים אמנם לא היוו בה רוב מנין תושביה - אך רוב בניין היו גם היו. בימי שבת ומועד של היהודים היתה העיר כולה שובתת. החנויות ברחובות המסחריים נעולות על מנעול ובריח, שלוות החג של היהודים התפשטה על פני העיר כולה.

שני ענקי רוח גדולים בתורה וגאונים בישראל, הקרינו מאורם וזוהרם על הקהילה היהודית הגדולה והנכבדה. ר' מאיר שמחה הכהן היה מכונה הגאון מדבינסק, כי בעירו גדל מנערותו, ואילו הגאון רבי יוסף רוזין, שהיה ידוע בעולם היהודי כה"גאון מרוגאצ'וב", השתקע בעיר בשנות העשרים. מעבר לנהר, מול העיר עמד אז על תילו ישוב קטן, ספק עיירה ספק כפר ובו הקהילה היהודית הזעירה, שמשכה חיוניותה מהעיר הגדולה שעל הגדה הימנית, בעיירה זו - גריווה שמה - נולד הרב קוק. אמור מעתה במקום של תורה ויהדות שרשית עסקינן. יהדות לטביה אינה אלא עצם מעצמה ואבר חי מיהדות רוסיה המפוארת.

לתורה ולמצוות התחנכו אז רב ילדי ישראל בחדרי "החדרים" שבעיר. כמנין בתי-כנסת שבעיר כן מנין "החדרים" ואולי יותר. "החדר" שבו למדתי היה ליד בית הכנסת, שבו היה מתפלל הגאון מרוגאצ'וב. מדי בוקר היה בא הגאון בלווי משרתו לתפילה חפוזה. חפוזה כיצד? הגאון היה נוהג "זלזולי" בתפילה. צר היה לו על כל שעה שלא צלל לים הגמרא. אנו נערי "החדר" הרכים, היינו מצפים בחרדת קודש ממש לחזות במאור פניו ובזוהר המופלא, שקרן מפניו החדים של הגאון.

ר' פרץ גוסמן לא היה נראה זקן מדי בעיני תלמידיו. אבל מקצת תלמידיו בשעתנו היו בניהם של מי שהיו תלמידיו דור קודם. אבי ז"ל היה מספר לבניו, כי גם הוא למד "בחדרו" של אותו רבי. יהודי טוב היה האיש. ודאי שביקש להחדיר "אידישקייט" ללב תלמידיו. אך ניסה לעשות זאת במקצת ברוח הזמן. למעשה קיים משהו בדומה "לחדר-מתוקן" כלומר "חדר" שמלמדים בו גם קצת מקצועות של בית-ספר עממי, כגון חשבון, כתיבה ודקדוק. לימים הנהיג מתן "תעודות-הישיגים" מודפסת, כמו בבתי-ספר.

"בחדרו" של ר' פרץ קניתי לי חבר טוב. חברים נאמנים היינו במשך שנות השחרות היפות. הוא היה בן למשפחה אמידה, מסועפת ומכובדת בקהילה. רוב בניה, כרצון ההורים, קיבלו חינוך לאומי, מהם היו מתלמידיו של ר' פרץ, למדו בבית-ספר העברי והצטרפו לתנועת הנוער "השומר-הצעיר" - נצ"ח, (נוער ציוני חלוצי), שמשכה לשורותיה את מיטב הנוער. בין ראשוני העולים החלוצים מעירנו, שהלכו לקיבוץ, היו ממשפחה זו. כיום, לאחר ארבעים שנה, מצויים יוצאיה בין הותיקים והמייסדים של חצי תריסר קיבוצים.

חברי לא ראה אושר בילדותו, הוא נתייתם מאמו בגיל רך ונשאר בן יחיד לאביו, שלא יכול היה בגלל עסקי פרנסתו לטפל בו כראוי. משהיינו לידידים בלב ונפש היה חברי מבלה שעות וימים בדירה הצנועה של משפחתנו החברות הלכה ונתהדקה למרות העובדה, שהיה חסר לה "מרחב-מחיה" חשוב - בית-ספר. הוא נשלח משום מה לבית-ספר יהודי, ששפת הלימוד בו היתה רוסית. במובן זה לא התחנכנו על "גל-אחד". לאחר בר-מצוה כבר לא למדנו "בחדר". לעומת זאת נוצר באותו פרק זמן בסיס חדש לידידות. שנינו הצטרפנו לתנועת-הנוער וסופחנו לאותה קבוצה חינוכית. התנועה העמיקה, את הידידות והוסיפה לה רקע של ציפיות וחוויות משותפות.

עוד לפני גיל בר-המצווה רצינו להשתחרר מ"החדר". אז כבר ראיתי עצמי אפיקורס גמור. כבר ידעתי "אל נכון" שאין אלוהים בשמיים. במקומו בא האידיאל החלוצי לעלות לארץ-ישראל, לבנות קיבוץ חדש ולחיות בו כחקלאי לכל החיים. גם בית-הספר העברי חינך לחלוציות.

אך לא כל יהודי הקהילה או רובם היו אוהדי הציונות. ל"בונד" היו שורשים עמוקים בעיר, בה הוקם אחד מגרעיניה הראשונים של תנועה זו. דלת העם ובעלי המלאכה היו לרוב אוהדי מפלגת ה"בונד".

משנות השלושים ואילך גבר והלך כוחם של הקומוניסטים ברחוב היהודי. יותר ויותר בני נוער נתפסו לשמאל הקיצוני. הקרקע והרקע היו נוחים לכך, בבית-הספר למדנו את הספרות הרוסית הקלאסית בחשק רב. שפת הדיבור בביתם של רבים היתה רוסית. היינו "בולעים" את יצירותיהם של שולוחוב,ארנבורג, באבל, מאיאקובסקי ואחרים, ומתבשמים מהן. הרקע הסוציאלי להשתלת הרעיון והאידיאל הקומוניסטי ודאי שהיה מובהק ובלתי מעורער. כך איפוא, צעד הקומוניזם בלטביה בשנות השלושים מחיל אל חיל. צעירים תמימי-אמונה, שקורצו מאותו "חומר" שממנו טופח האלמנט החלוצי, דבקו בדת המרכסיסטית בלב ונפש. הם ידעו למה הם צפויים - גירוש מהגימנסיה, עינויים בבולשת ומאסר- ולא נרתעו.

כל צעיר, שדבק בקומסומול משימתו הראשונה במעלה היתה לגייס בין חבריו צעירים נוספים לתנועה הבלתי-לגאלית. בכוונה תחילה היו פותחים בויכוחים רעיוניים בכל עת מצוא. במיוחד היו "מתלבשים" בקנאות על חברי תנועות הנוער החלוציות. "מה יש לכם לחפש בפלסטינה הרחוקה והעוינת"? -היו טוענים. המאבק על משטר צודק בעולם היה במקום. האויב של העם היהודי הוא הפאשיזם הלטבי וגרמניה הנאצית. יש רק כוח אחד בעולם, המסוגל לעמוד בפניהם, וזו כמובן, בריה"מ, הארץ המגשימה סוציאליזם הלכה למעשה. כל אחד חייב להכריע אישית לכאן או לכאן. מי שצעיר בעל תודעה לא יצטרף למחנה הצודק והלוחם? לא פחות משהציקה ההסתערות האידיאית של הקומוניזם - דיכדכה המציאות המרה: מצב כלכלי קשה, עמך ישראל שרוי בדלות, העליה לא"י זרמה טיפין-טיפין, על כן ישבו בקיבוץ ההכשרה שנתיים, שלוש ויותר.

רישומם המזעזע של מאורעות תרפ"ט עדיין היה טרי. וההורים לא שביקשו לראות את בניהם נמקים בכלא בדבינסק, אבל גם הציונים שבהם לא ששו לשלח בניהם לפלסטינה הרחוקה, המבטיחה קדחת, דלות, שנאת הרוב הערבי ועתיד מעורפל.

וכך היו "נושרים" מהתנועה מדי פעם בפעם בחורים יקרים, המצטרפים לקומסומול. גם במשפחות ציוניות נתגלו "שיות-שחורות". הדבר גרם לדכדוך נפש ולמבוכה זמנית בקרב בוגרי הסניף התנועתי. היה ידוע, שהנלכדים ברשת הקומסומול נצטוו שלא לפרוש מיד אלא להמשיך בפעילות מחתרתית, בכדי לצוד בחכתם צעירים נוספים, לעתים מחניכיהם שלהם. אלה מהם שנשארו בחיים (שלא נפלו במלחמה ולא הוצאו להורג כ"מרגלים") והמתגוררים כיום בלטביה, אכזבתם כתהום שחורה והם מקנאים בחבריהם החיים חיי אנוש בארץ.

באחד הימים עזב חברי את התנועה והצטרף למחנה העוין. היה ברור, שיהיה קנאי בתכלית, משום מה היה בעיני צפוי צעד זה. החברות התרופפה והלכה מלפני כן והפסקתה הסופית נראתה טבעית. אבל לאחר הפסקה מסויימת החל חברי להופיע שוב בביתי. המרצע הזדקר מהשק. כוונתו היתה להעבירני על אמונתי ולספחני חיש קל אל הקומסומול. החלו ויכוחים והתנגחויות. הוא לא הרפה ממני ולחץ על "נקודת התורפה". לשעה קלה היתה אזני כרויה כלשהו לטיעוניו, אך מיד טפחתי על פניו בהנמקותי ודעותי. "אפילו אם הצדק אתך ורעיונך אמת - לגבי זה לא משנה כהוא זה. זו לא האמת שלי, אישית גמרתי מזמן לעלות לארץ-ישראל. זו דרכי ואין לי אחרת. והקץ לויכוחי-הסרק" - במילים כאלה בערך שלחתיו מעל פני.

הכרעתם החלוצית של רבים מקורה בעיקר בחויות אמוציונליות שנחרתו בלבם בגיל צעיר: החינוך בבית-ההורים, בית הספר העברי, המורים מארץ-ישראל ושיעורי הספרות העברית שלמדנו מפיהם. סבורני, ששתי יצירות עשו שליחותן החינוכית בימים ההם: "אהבת-ציון" לא.מאפו ו"מסדה" ליצחק למדן. ואחרון לא אחרון בחשיבותו - החומש והתלמוד שלמדנו ב"חדר".

לאחר הקרע עם חברי כמעט ולא התראינו עד עצם היום הזה. הדרכים נפרדו לחלוטין. לפי הכלל, האחד משנינו אמור היה לעלות לא"י ולקיבוץ, ואילו השני - לאחר פעילות בקומסומול ולאחר תקופת מאסר, עשוי היה להיות בן-חורין, בשנת 1940 הודות לצבא הסובייטי ש"שיחרר" את לטביה. ולאחר מכן עלול היה להיות גורלו רע ומר. אלא שהעובדות היו שונות לחלוטין. הוא עלה לא"י לפני! תעלומה זו סתומה בעיני ואין לי מפתח לפענחה. מה היתה השתלשלות הדברים שגרמה להתחמקותו "מהמאבק במקום"? כיצד "בגד" בדרך המלך הקומוניסטית ונסע לפלסטינה דווקא? לא אדע, מותר לנחש, שקיבל רשיון-הגירה כ"בעל-הון" שהרי סרטיפיקט חלוצי בוודאי שלא השיג. ברור, שהגיע לכאן כקומוניסט נאמן. כיון שכך, המשיך בפעילות קומוניסטית. במחתרת, דבר שהביא עליו, בלי ספק, סכנת מאסר בידי שלטונות המנדט.

בשנת 1937 התנדב חברי לשעבר, כקומוניסטים אחרים מא״י, לבריגדה הבינלאומית, שלחמה נגד פרנקו בספרד. שם לחם בפועל ממש למען נצחון הסוציאליזם בעולם, מתוך כתבה בעתון ישראלי, שפורסמה במלאות שלושים שנה למלחמת ספרד, נודע, שאיש זה לפי עדותו הנאמנה, נשאר האחד והיחיד מבין מאות היהודים שהפליגו מא״י לחזית ספרד, שחזר בריא ושלם לארץ. בשובו ארצה חזר לחוגו הרעיוני-פוליטי. מאז ועד היום הוא נמנה על צמרת מק״י. תקופה ממושכת מילא תפקיד חשוב במערכת בטאונה הראשי של מפלגה זו.
אם לא טעות בידי, היה נוהג לפרסם מפרי עטו באותו כתב-עת, על פי רוב בשם מושאל, שנדבק אליו ודאי מימי המחתרת.

הכל זוכרים איזו תהום היתה פעורה בין הישוב היהודי ומדינתו מזה בשנות החמישים המוקדמות, בימי עלילת הרופאים ומשפט סלנסקי, כאשר סכנת כליה ממש ריחפה מעל ראשיהם של אחינו בבריה״מ. מק״י היתה אז מפלגה קומוניסטית - סטליניסטית לכל דבר. אז אי-אפשר היה להעלות על הדעת פגישה בין החברים לשעבר.

חלפו שנים, מים רבים זרמו בירדן ובדווינה. מה שלא עשה השכל עשה הזמן. מק״י שוב איננה מפלגה קומיניסטית כדבעי. מי פילל שיווצר בסיס משותף כלשהו בין מק״י לבין תנועת העבודה הציונית?

עובדות פוליטיות אינן חסרות כידוע השלכות אישיות. מי פילל, שדרכים שנתפלגו לקטבים לפני ארבעים שנה בדבינסק - שוב מתחילות להתקרב כאן - במדינת ישראל בשנת כ״ו לקיומה.

יהיה זה מוזר ובלתי צפוי, אם לפתע ניפגש באחד הימים. ואולי נבלה פעם יחד על כוס תה רוסי ונסכם לעצמנו כיצד ומה קרה. סקרנות שבי מציקה לי להיוודע כיצד קרה הדבר, שהקומוניסט עלה ארצה. מותר לנחש מהם ההסברים הפשוטים, הראציונליים של דברים שאירעו. הייתי נוטה לדחות מראש כל הסבר מסוג זה,הכי יודע אדם להסביר על דרך הפשט השכלי את נפתולי חייו וקורותיו?

שטויות! יש לחפש תמיד הסבר אחר, נוסף, משלים. אסתכן ואומר: חברי לשעבר, זכה והגיע ארצה בזכות העובדה, שלמד ״בחדרו״ של ר׳ פרץ, נוחו עדן. מה שהרבי זרע בגיל 4-5 נבט.
ואם היבול הראשון הושחת - הספיח והסחיש עלו, מוכן אני לחזור ולטעון כך, גם אם אהיה כמתעתע בעיניו ובעיניכם.

והוא אשר יהיה, ישמשו נא טורים אלה נר נשמה לרבי של אבי ז״ל ושלי ל״חדר״, לקהילה ולאותם יהודים פשוטי-עם, תפארת אדם נאמנים ודוויים, מאמינים וכופרים שלא זכו.

(עין-גב)

י ז כ ו ר

הופיע בעתון אוסטרלי ביידיש בשנת 1967
לציון 25 שנים להשמדת יהדות לטביה
מאת: סוניה סלובו

25 שנים חלפו, עברו,
מאז שיקירינו הושמדו.
לא אוכל לשכח אתכם,
כי חולמת אני עליכם.

אבי ואמי היקרים,
אחי ואחיותי החביבים
ילדי נושאים את שמותיכם.
להם אני ממשיכה לספר
על הנאצים הרוצחים,
שהכריתו את חייכם.

אכן, זה נחרת בלבי
כמו מלים עלי אבן
ואם הפנים מבחוץ צוחקות
אך בלב הדמעות ניגרות, ניגרות.

אין לילדינו סבא וסבתא.
אחרי הדורות הרבים
נשארנו שרידים מעטים.

את כולם בלעו חדרי הגאז והכבשנים,
אליהם זרקו אתכם חיים.
ורק פעם בשנה אנו מתאספים
לאמירת "קדיש" על קבר אחים.

25 שנים חלפו, עברו
והפצעים טרם נגלדו.
לעתים אין אנו יודעים איפה
הקברים.
רק שנות "היזכור" אנו סופרים.

מול עיני עומדים חיים צלליכם,
ורואה אני איך זורקים לבורות
את הילדים.
בשביל הנאצים זה משחק של
כדורים לבובות,
כשהשלדים מונחים בדרגות
ושורות.

רואה אני את אחי הקטן -
איך נחטף מידי אמא הזועקת,
לחיקה את ילדיה היא מאמצת.
לא צעקות ולא בכי ונהי
עוזרים,
כשליבות הרוצחים כאבן דוממים.

שנאה תהומית ונצחית אשא בלבי
לאלה ששחטו שליש מעמי.
לחש נשמת אמי משמיים אני
שומעה:
נקמי בתי: נקמה, נקמה!

י ז כ ו ר - לשנת ה-29 להשמדת יהדות לטביה

סוניה סלובו מדבינסק - מתוך עתון אוסטרלי ביידיש.

נמחקה דמותך, אמא, מזכרוני
29 שנים חלפו.
אני זוכרת איך הסתרת בגופך הצנום
את הילדים מפני פחד המוות האיום.
בל יראו הילדים הרכים
את דמעות האם הנשפכים.
שלא יראו את הנאצים הרוצחים
המנופפים בנשקם החם.
את עמדת, אמא, וחכית לפקודה:
"שמאל ימין, שמאל ימין..."
אמא יקרה! כעת אני מבינה
ללבך המלא פחד ויראה,
כשהצמדת ילדייך אליך,
כאילו רצית לבלעם לתוכך.
את דמותך - אני רואה עוד היום. אללי!
כולך מיוסרת כאב ודוי.
אני מביטה דרך חלון בית החולים
ומלווה במבט אחרון אתכם ההולכים.
כמו צללים מול עיני אתם עוברים ועוברים,
וכך נרצחו מיליוני יהודים!
והעולם ראה ושתק, ושתק.
משבעה ילדים במשפחה
נשארתי אני בודדה.
הלואי ויגידו "קדיש" ו"**יזכור**" אחריהם.
מיליונים נרצחו על קידוש השם
עקב היותם יהודים אומללים.
וששת הנרות המודלקים
הם סמל לדורות הבאים.
בלבי אשא תמיד שנאה לרוצחים
שהפכו מיליוני יהודים - לגלי אפר.

א ל ה י ם !

כיצד יכולת להסתכל במגפה הזאת, שהרסה מיטב חיי האדם ?'

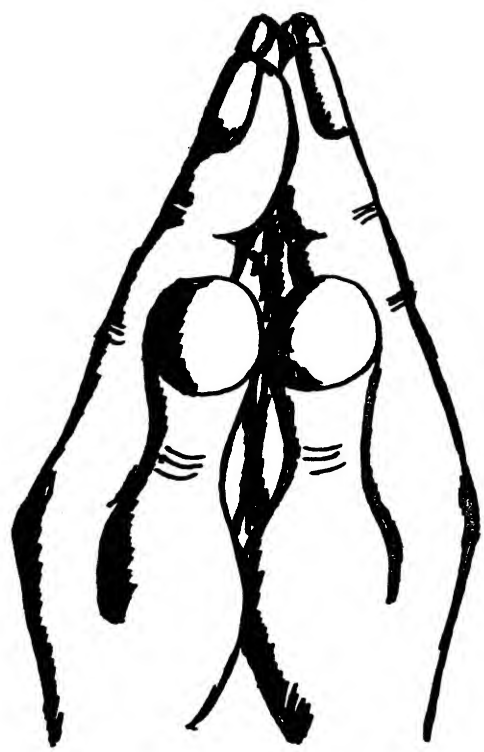
מדוע שתקת? כיצד לא האדימו השמיים מרב בושה?

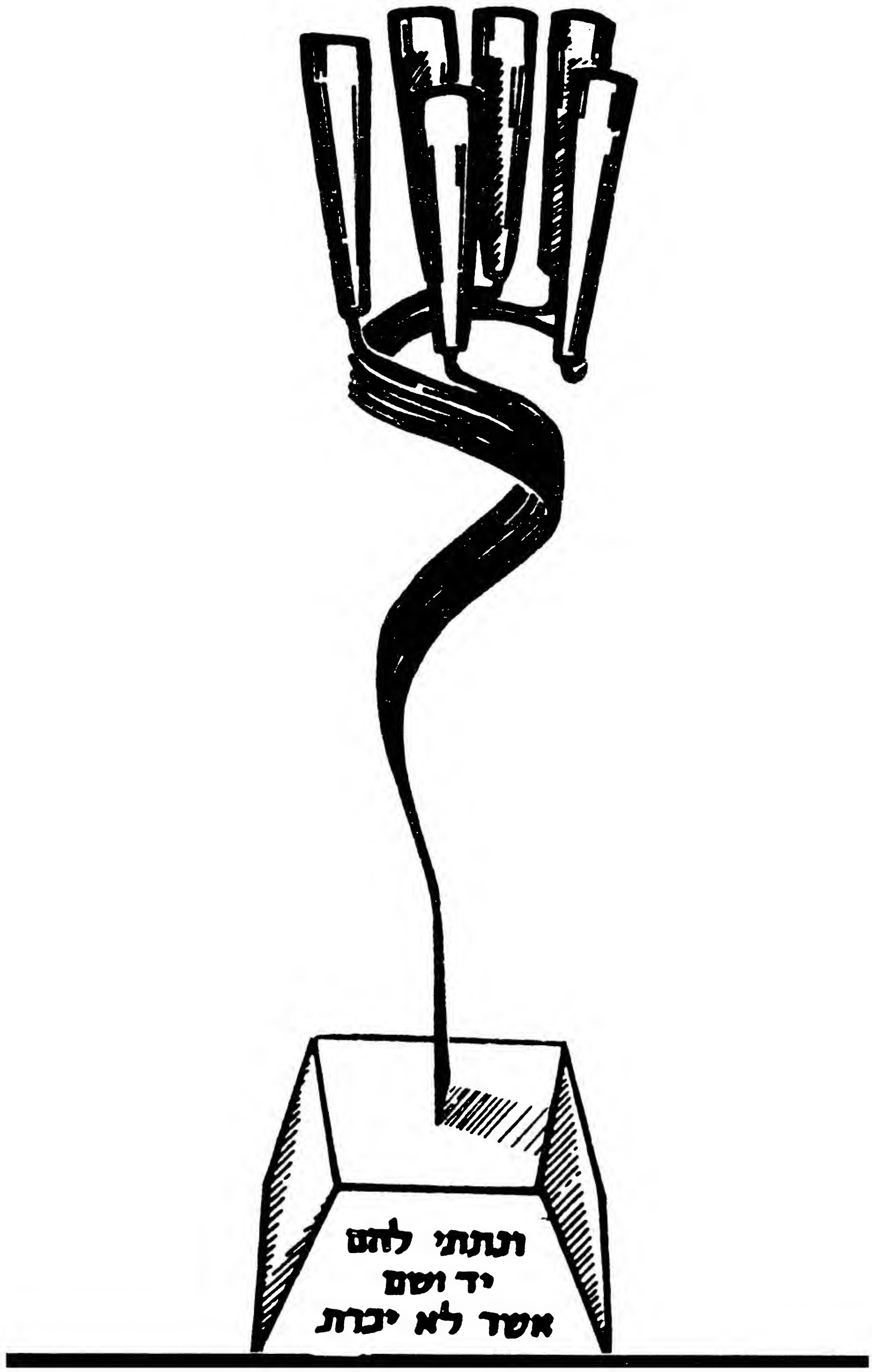
רצח עם בוצע לנוכח העולם - שהעלים את פניו מאתנו.

לאן נפנה כעת?

הלב בוכה ומילל - מי יבין את השואה הזאת?

מי יקח נקמה מהרוצחים שבדם קר גזלו את משפחותינו?

ונתתי להם
יד ושם
אשר לא יכרת